

Disturbance v lesních ekosystémech

Ing. Pavel Šamonil, Ph.D.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a Státním rozpočtem ČR InoBio – CZ.1.07/2.2.00/28.0018

Datování disturbančních událostí

Pavel Šamonil

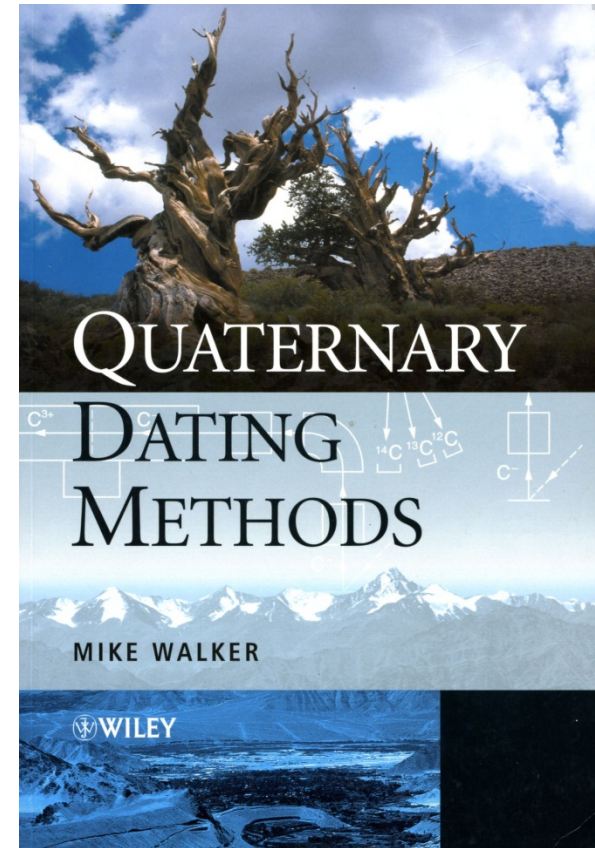
Datování disturbančních událostí

Metody závisí na:

- Stáří události (1 – >100 000 let)
- Rozsah události (1 strom – krajina)
- Požadovaná prostorová a časová přesnost
- Charakter události a charakter hledaných stop (oheň, vítr)
- Lokalita (znalost minulého vývoje, historické materiály aj.)

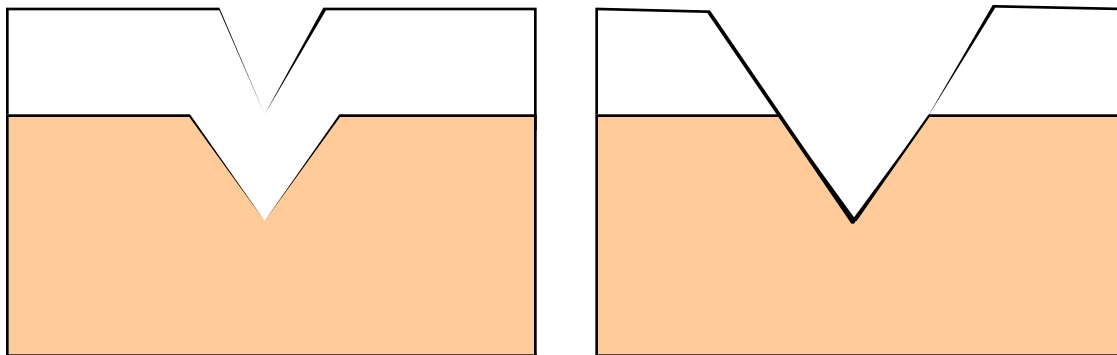
- **Přímé** hledání stop disturbanční události (např. fire scars)

- **Nepřímé** datování (např. rozpad vyvráceného kmene)

Datování

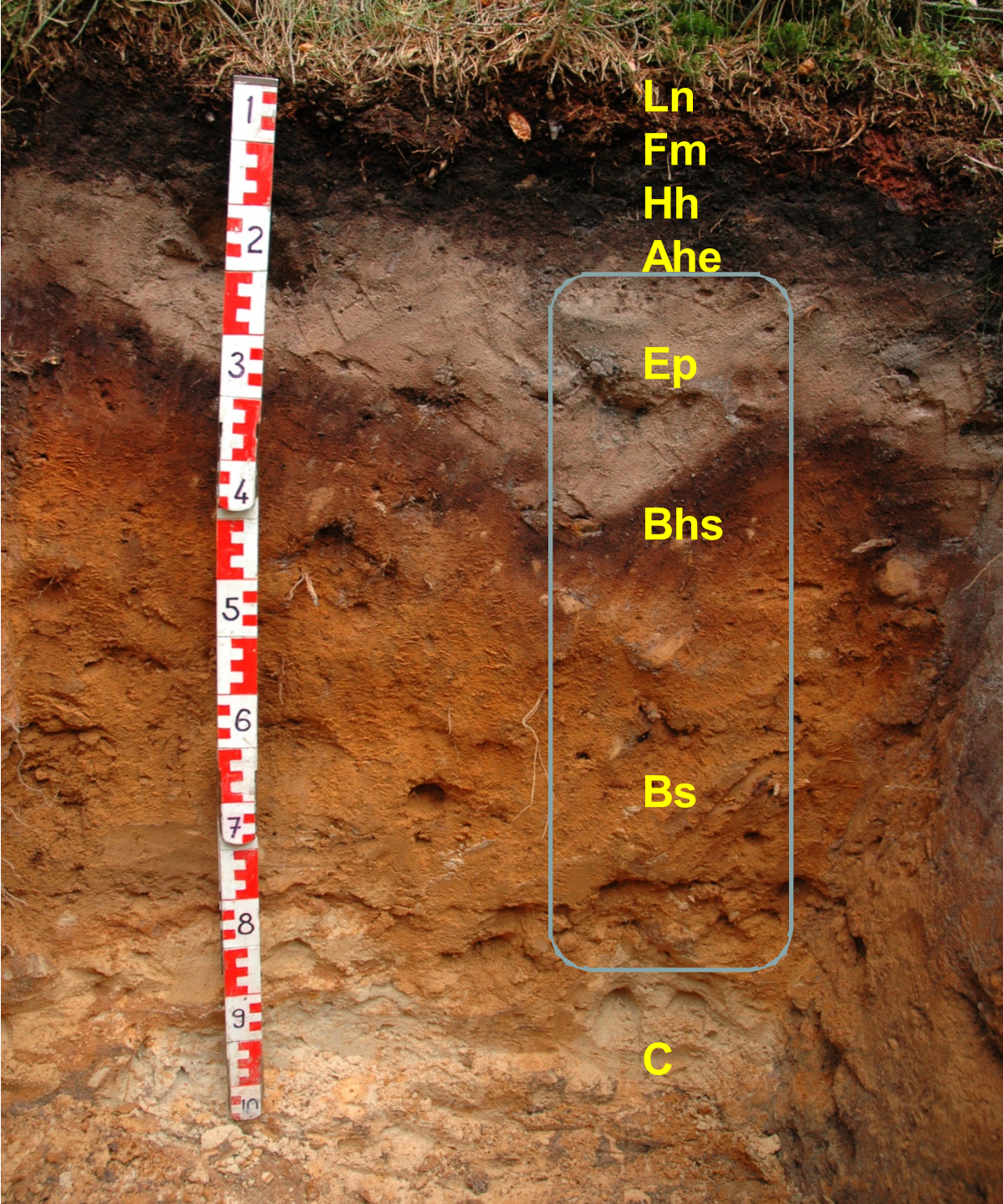
- **relativní**, např. princip superpozice – co je mladší je nahoře, rychlost zvětrávání, pedogeneze

- a) Růžová hornina
- b) Bílá hornina
- c) Zářez

?

- **každoroční přírůstky** – např. letokruhy, sedimenty jezer a moří
- „radioaktivní hodiny“
- metody **ekvivalentní k času**, izotopy O, paleomagnetismus (proxy data jsou nepřímé údaje, s jejichž pomocí lze usuzovat na dřívější podnebí a na fyzickogeografické podmínky).

Ln
Fm
Hh
Ahe

Ep

Bhs

Bs

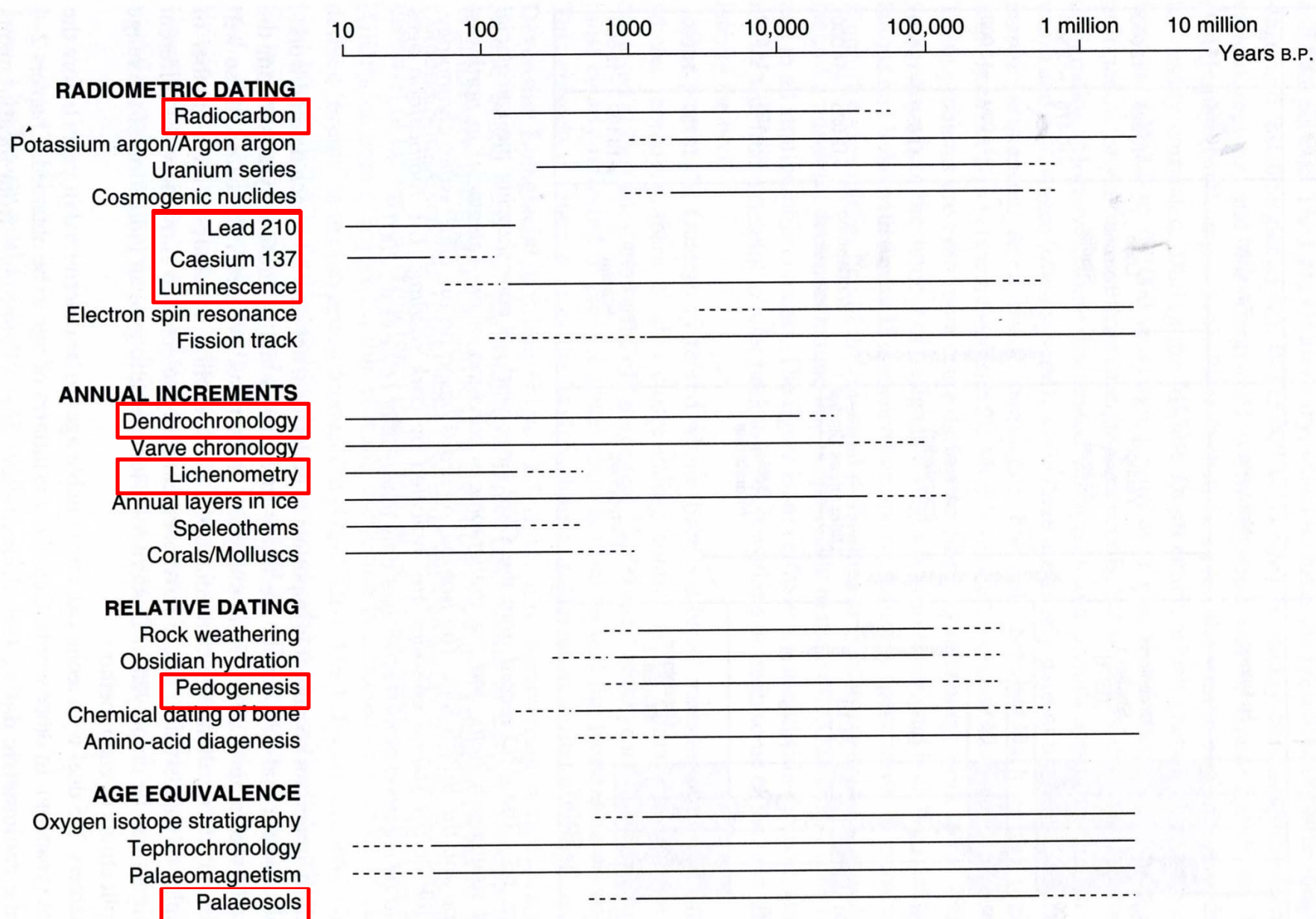
C

Který z půdních
horizontů je
starší?

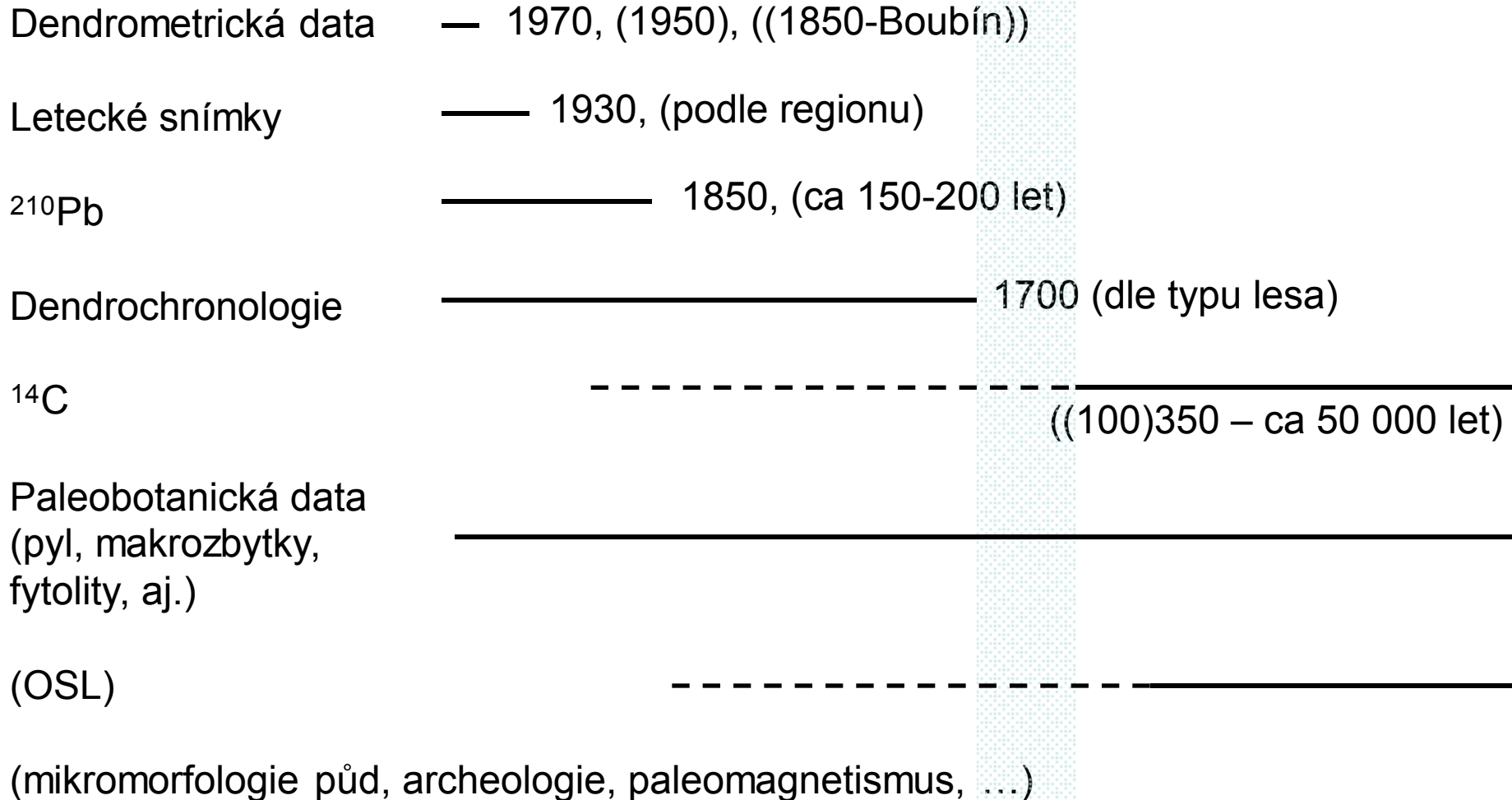
„Půda paměť, půda moment“

Pozn: superpozice u půd, reliktní
půdy na vápenci, různé vlastnosti
různých horizontů

Metody kvartérního datování

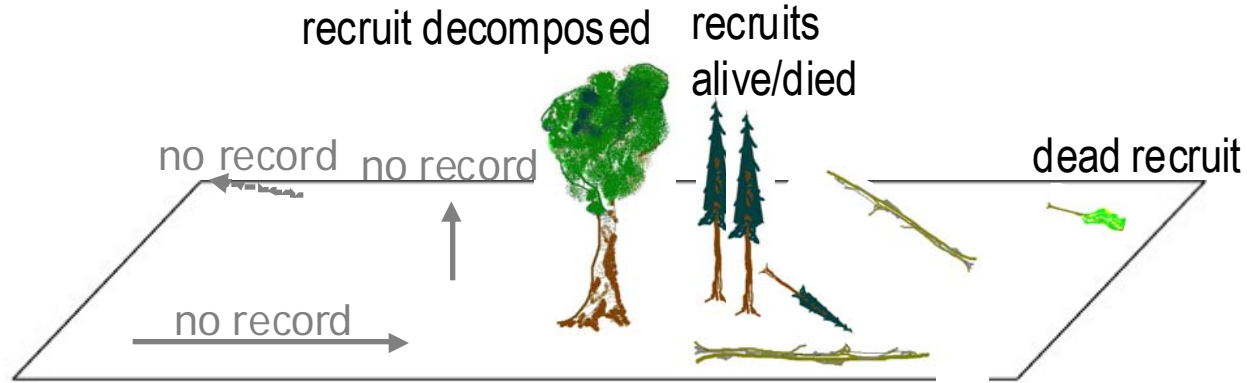

Metody datování událostí v lesních ekosystémech

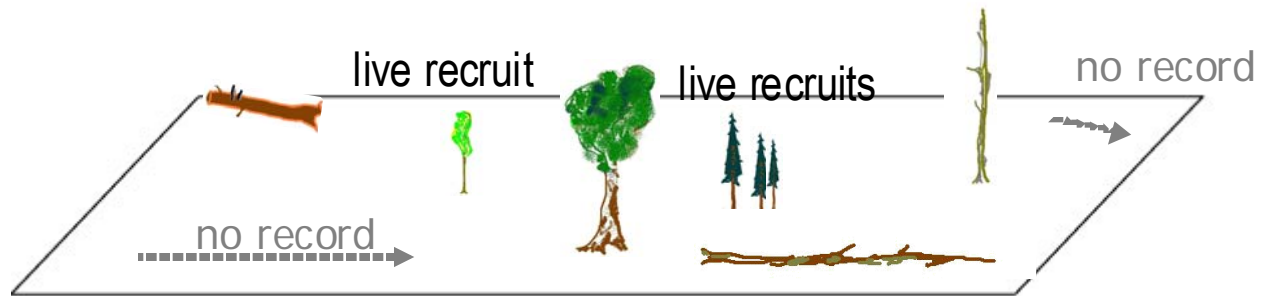

Dendrometrická data

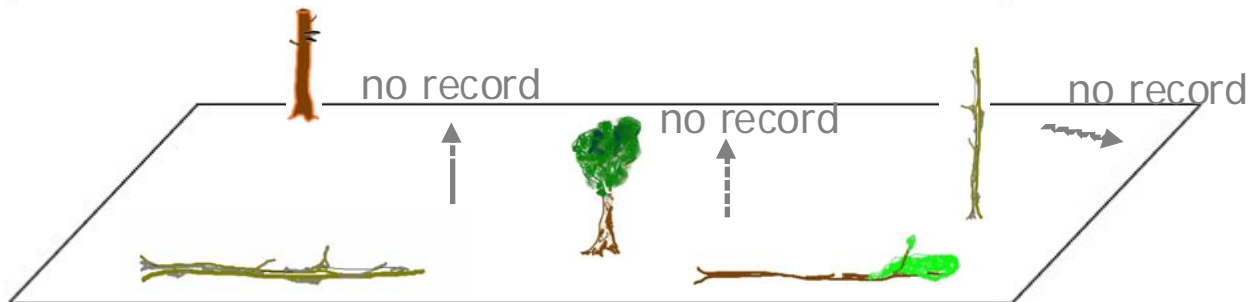
2000s
Žofín: 2008

1990s
Žofín: 1997

1970s
Žofín: 1975

↑
no record – stem (still/already) doesn't exist or doesn't reach threshold d.b.h.

Celoplošná data / pravidelná síť

- počítač
- laserový dálkoměr
- elektronický kompas
- příslušenství

Field-Map Version 2.7
INVENTORY ANALYST

Copyright © 2002 - 2006
IFER - Institute of Forest Ecosystems Research Ltd
IFER - Monitoring and Mapping Solutions Ltd
<http://www.field-map.com>

System: Field-Map Project
Field-Map projects

More Files:
Liedekkerke_...
belge3
belge2
Inventory_project
Test_project
Christina_MINICO_FY
LNEP_NEP_sposne
Pulešník_CoreArea20
Pulešník_Invent2002

Field-Map Inventory Analyst interface showing a map of a forest area with a legend and a data table.

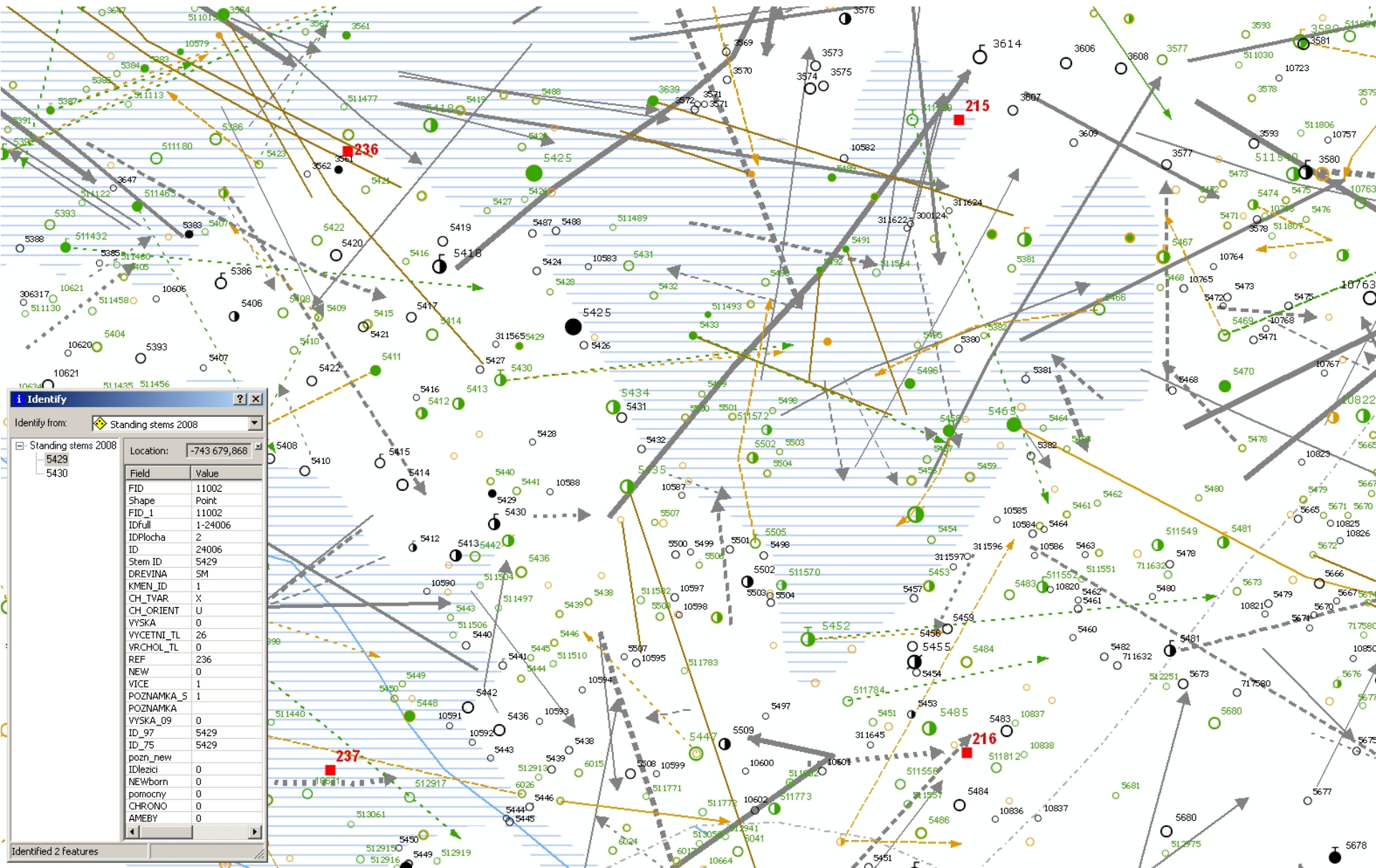
Area	Area (ha)
1	11.001131 ha
2	11.001131 ha
3	11.001131 ha
4	11.001131 ha
5	11.001131 ha
6	11.001131 ha
7	11.001131 ha
8	11.001131 ha
9	11.001131 ha
10	11.001131 ha

Field-Map Inventory Analyst interface showing a data table with columns for Name, Area, and other parameters.

Name	Area	Other
1	11.001131 ha	
2	11.001131 ha	
3	11.001131 ha	
4	11.001131 ha	
5	11.001131 ha	
6	11.001131 ha	
7	11.001131 ha	
8	11.001131 ha	
9	11.001131 ha	
10	11.001131 ha	

+ Pralestat, ...

Žofín – mapa kmenů (1975-1997-2008)

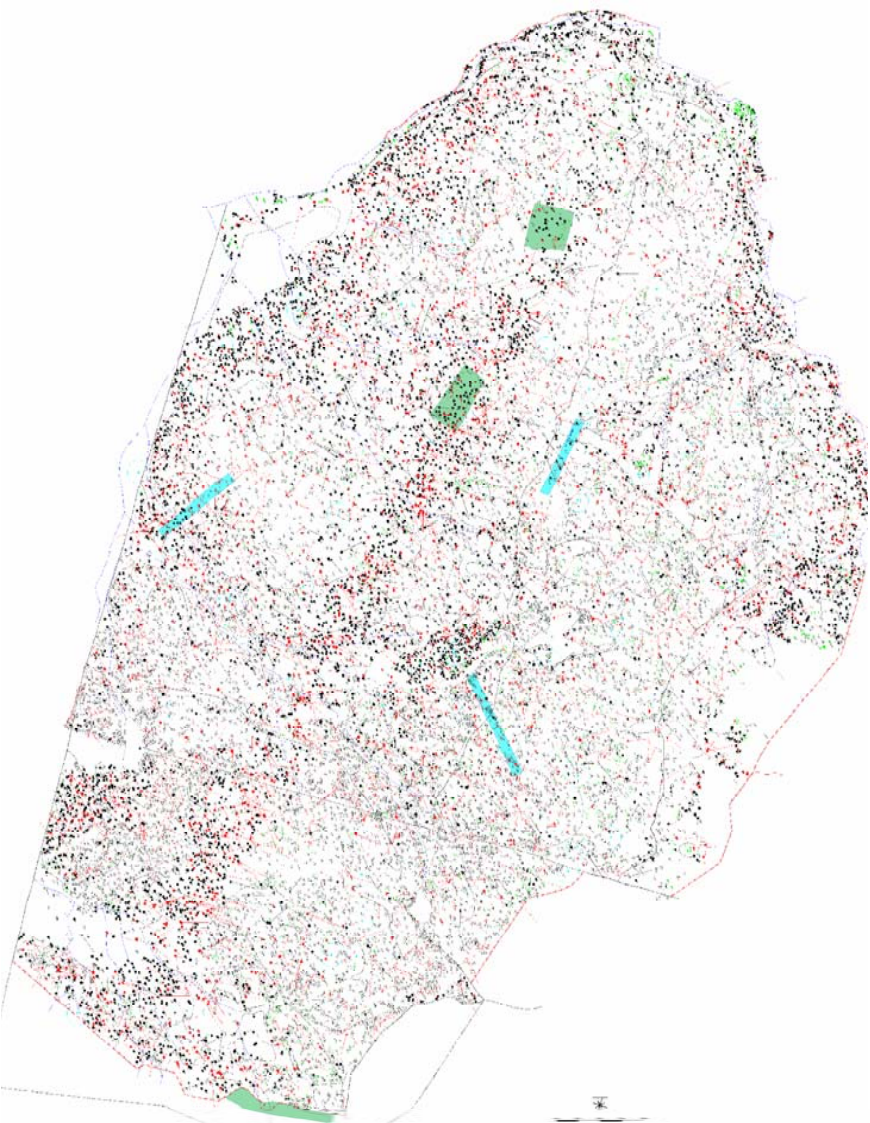

Žofínský prales 1975-1997

74,2 ha

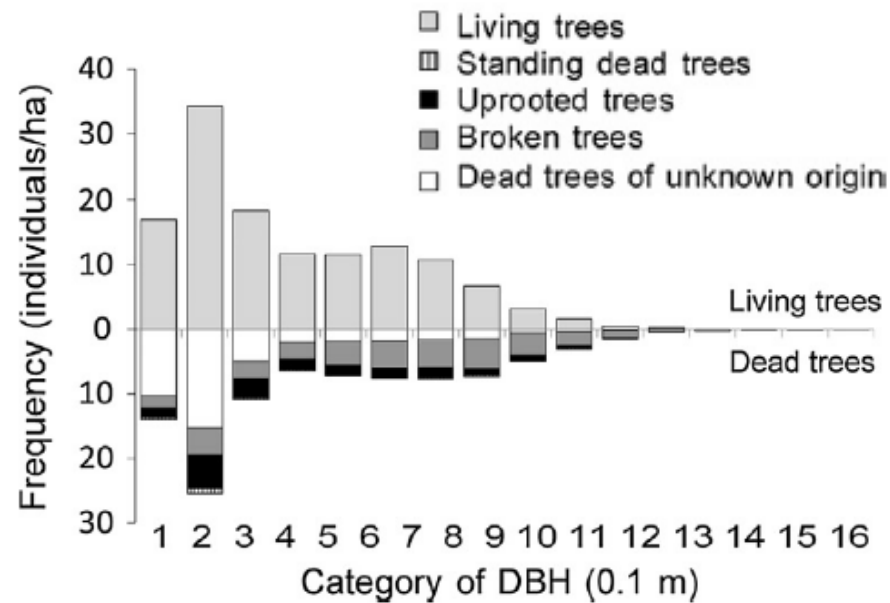
ca 19 tis stojících stromů

ca 3 tis ležících stromů

*Jaké stromy se vyvracejí?
Jaký je podíl vývrátů vs. zlomů?
Co to znamená pro hospodářský les?*

Vývoj mezi roky 1975 a 2008

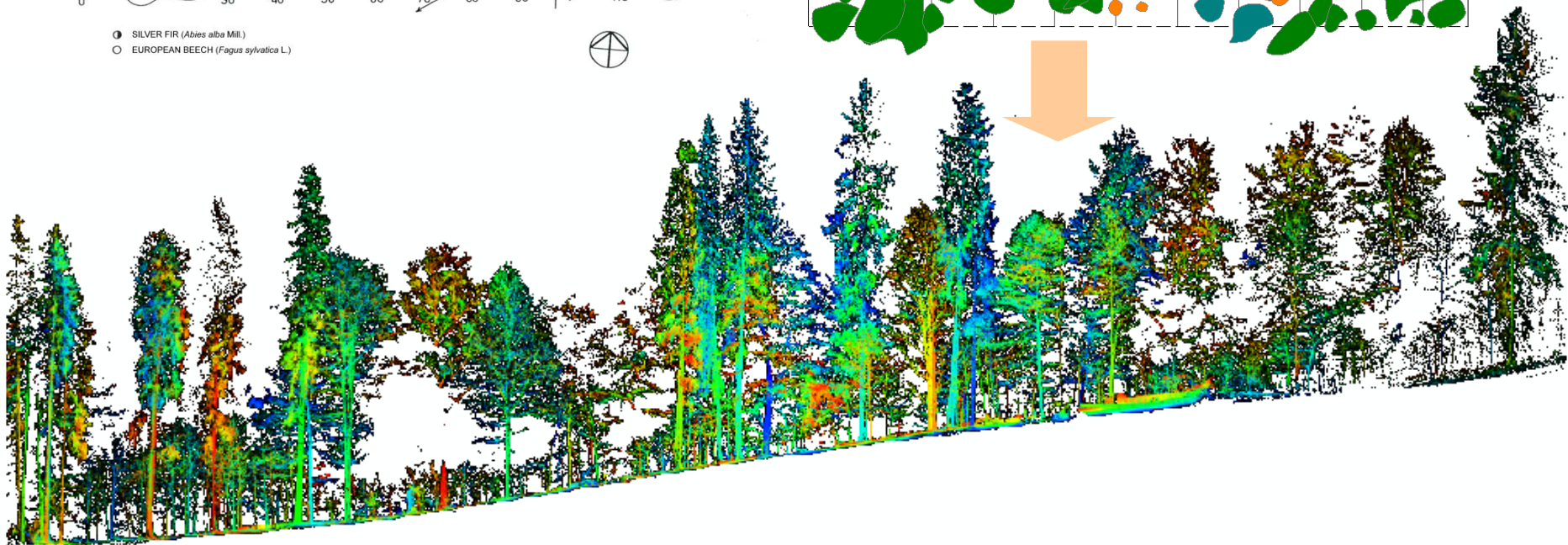
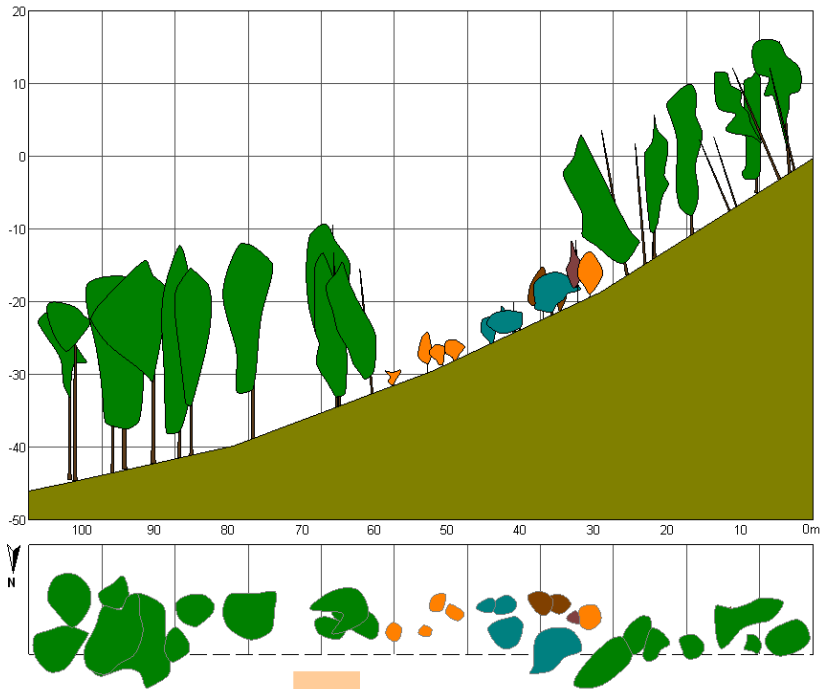
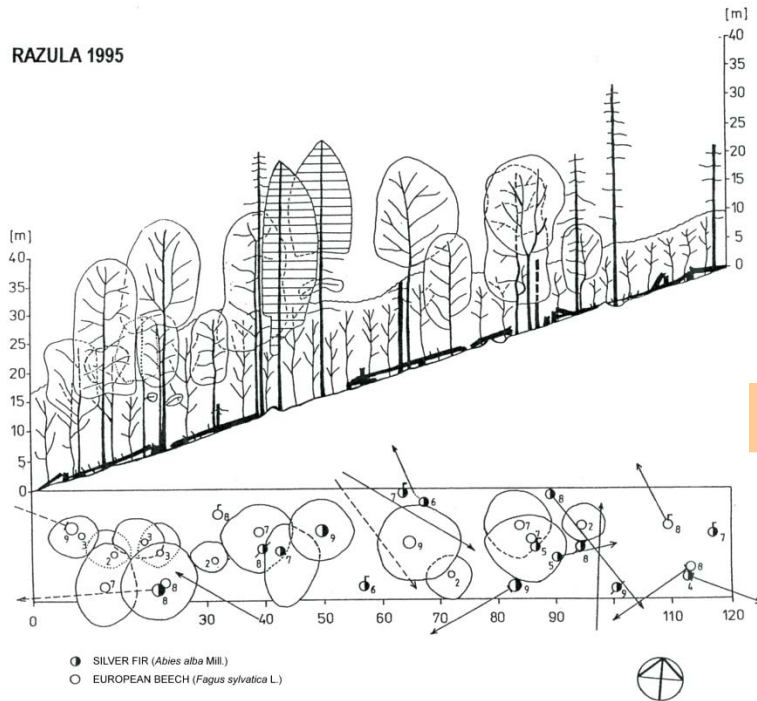
Omezení dendrometrických dat

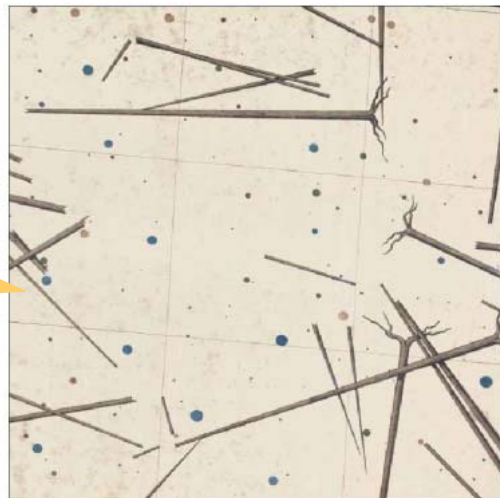
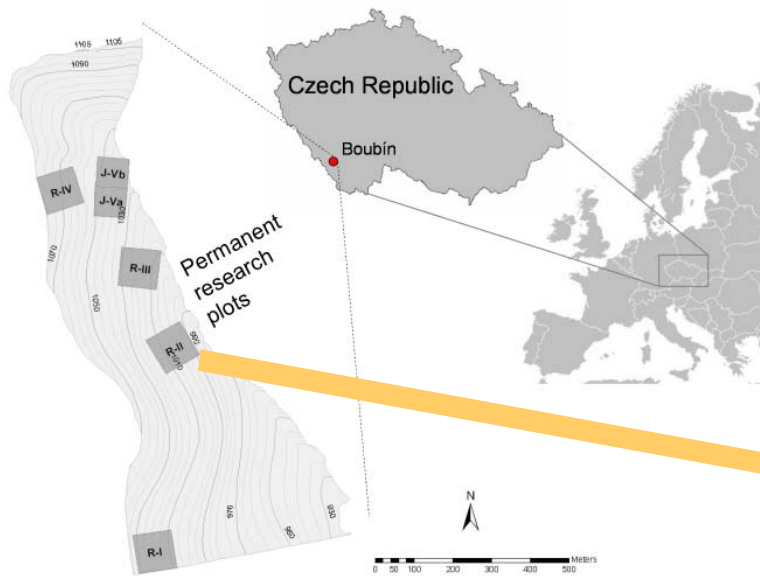

- Registrační hranice DBH = 10 cm (+ přirozené zmlazení), SIGEO od 1cm
- Poloha jedince určena s přesností ca 1 m (stará data = horší přesnost)
- Stadium rozpadu ve 3 kategoriích
- Různá přesnost určení smrti jedince (1 rok → 10 let → >20let)
- Objemy kmenů nikoli objemy stromů
- Výšky jen u 10% stromů

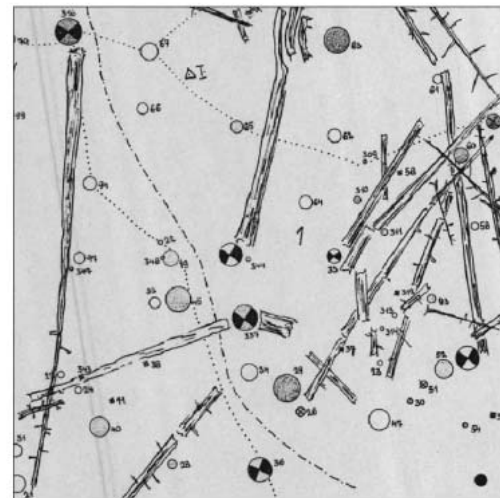
Technologický postup při sběru dat

RAZULA 1995

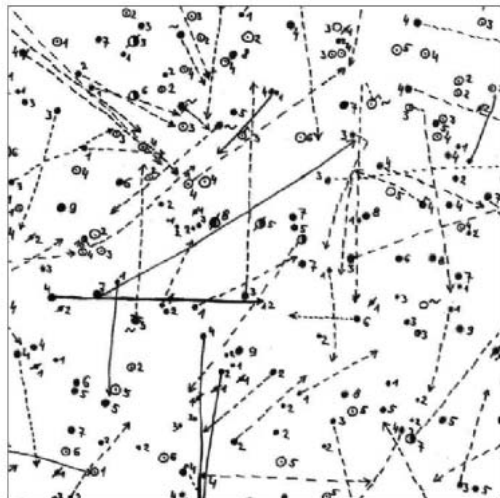

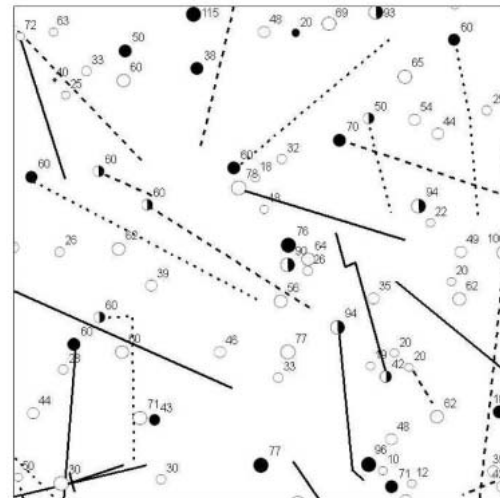
Year of measurement 1851

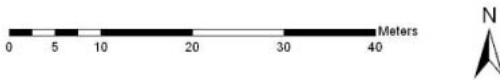
1961/64

1972

1996, 2010

Prostorové vztahy v Boubínském pralese na podkladu opakovaného dendrometrického šetření

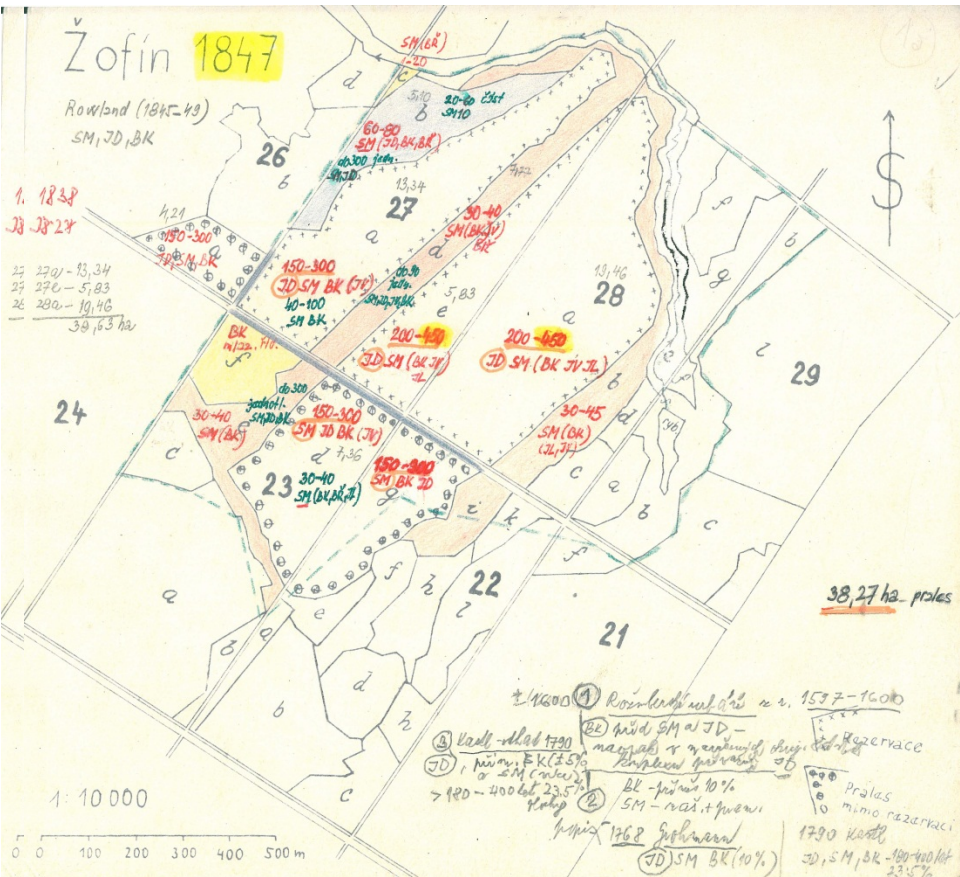
Nejčastější náhodná distribuce (i při postupném odumírání JD) Při rychlém odumírání od 60. let => shlukovitost)

Šebková et al. (2011)

Letecké snímky, laserové skenování a historické mapy

Žofín 1847

Žofín 2008

Vývoj gapů v Žofínském pralese

Kendereš et al. (2009)

Velková plocha gapů 9-11%, průměrná velikost 88-99 m² během 33 let, dynamika 0,1% zápoje ročně.

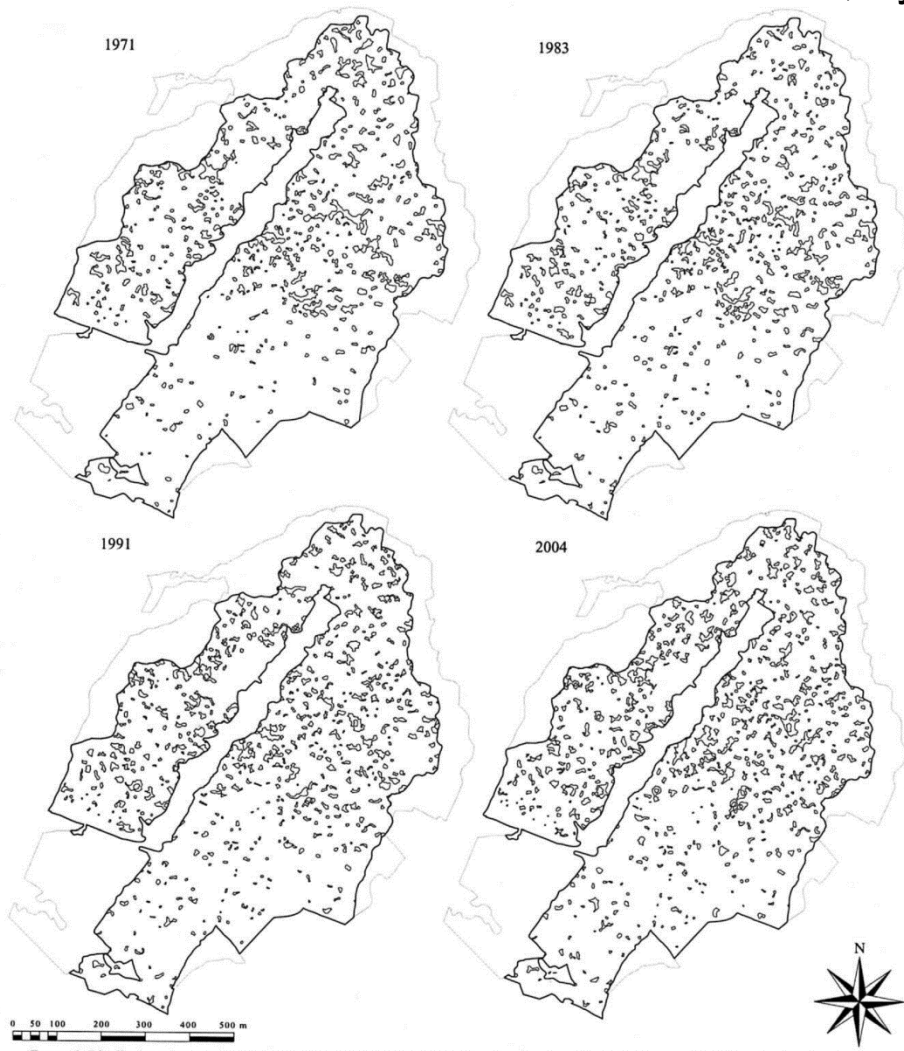

FIGURE 1. Distribution of canopy gaps in the study area from 1971 to 2004. Gray lines: border of the Žofín Reserve; black lines: border of study area.

Ecology, 70(3), 1989, pp. 550-552
© 1989 by the Ecological Society of America

FORESTS ARE NOT JUST SWISS CHEESE: CANOPY STEREOGEOMETRY OF NON-GAPS IN TROPICAL FORESTS

MILTON LIEBERMAN AND DIANA LIEBERMAN
*Department of Biology, University of North Dakota,
Grand Forks, North Dakota 58202 USA*

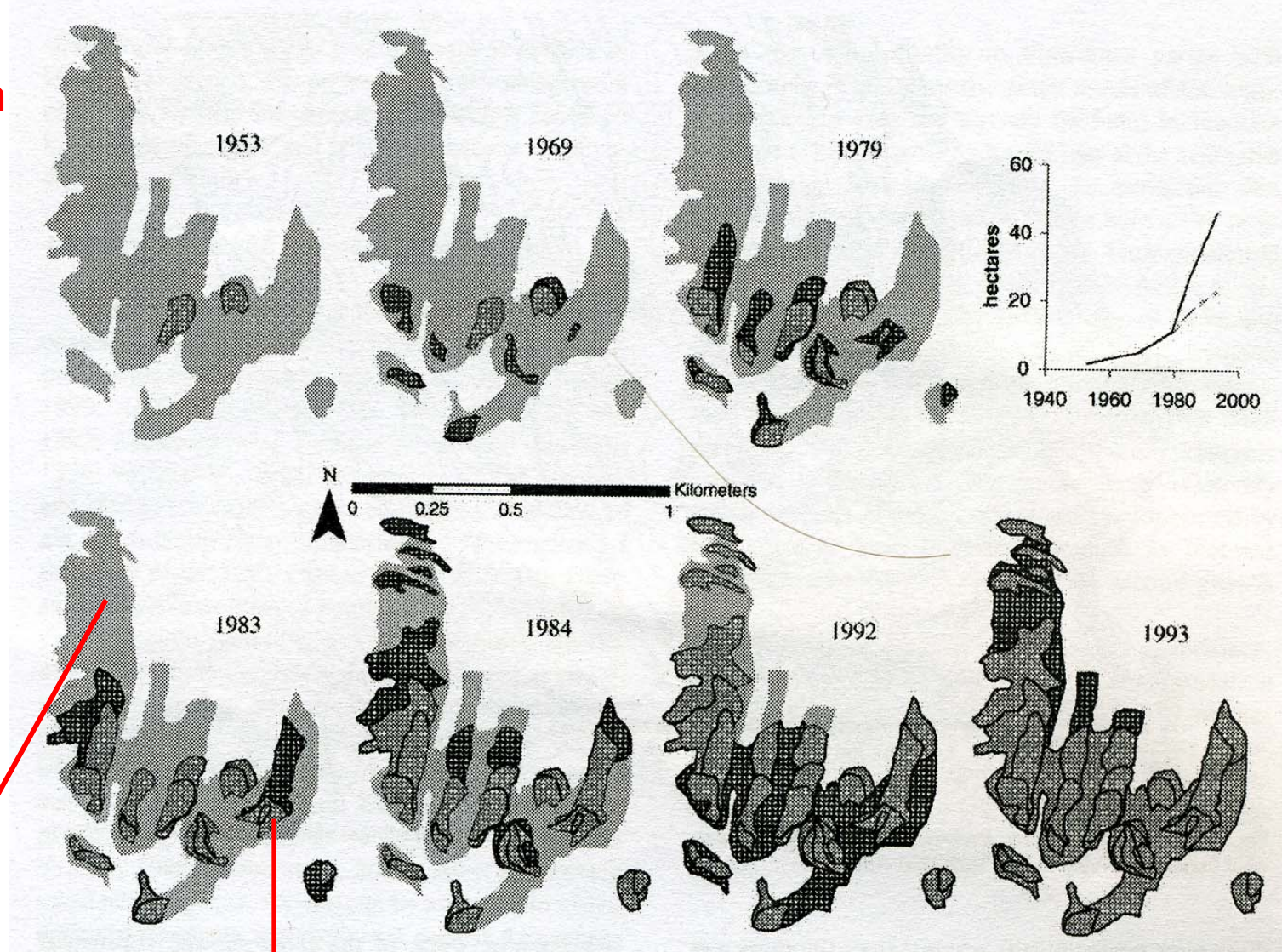
AND

RODOLFO PERALTA
Tropical Science Center, Apartado 8-3870, San José, Costa Rica

Splechna et al. (2005) - propojení jemné škály (dendrochronologie) a hrubé škály (letecké snímky)

Stáří leteckých
snímků
max. 50-70 let

Polomová
plocha z 1993

Kumulativní
události

Porušený zápoj po vichřicích v periodě 1953-1993 (Harcombe 2004)

Pozemní laserové skenování – Žofín

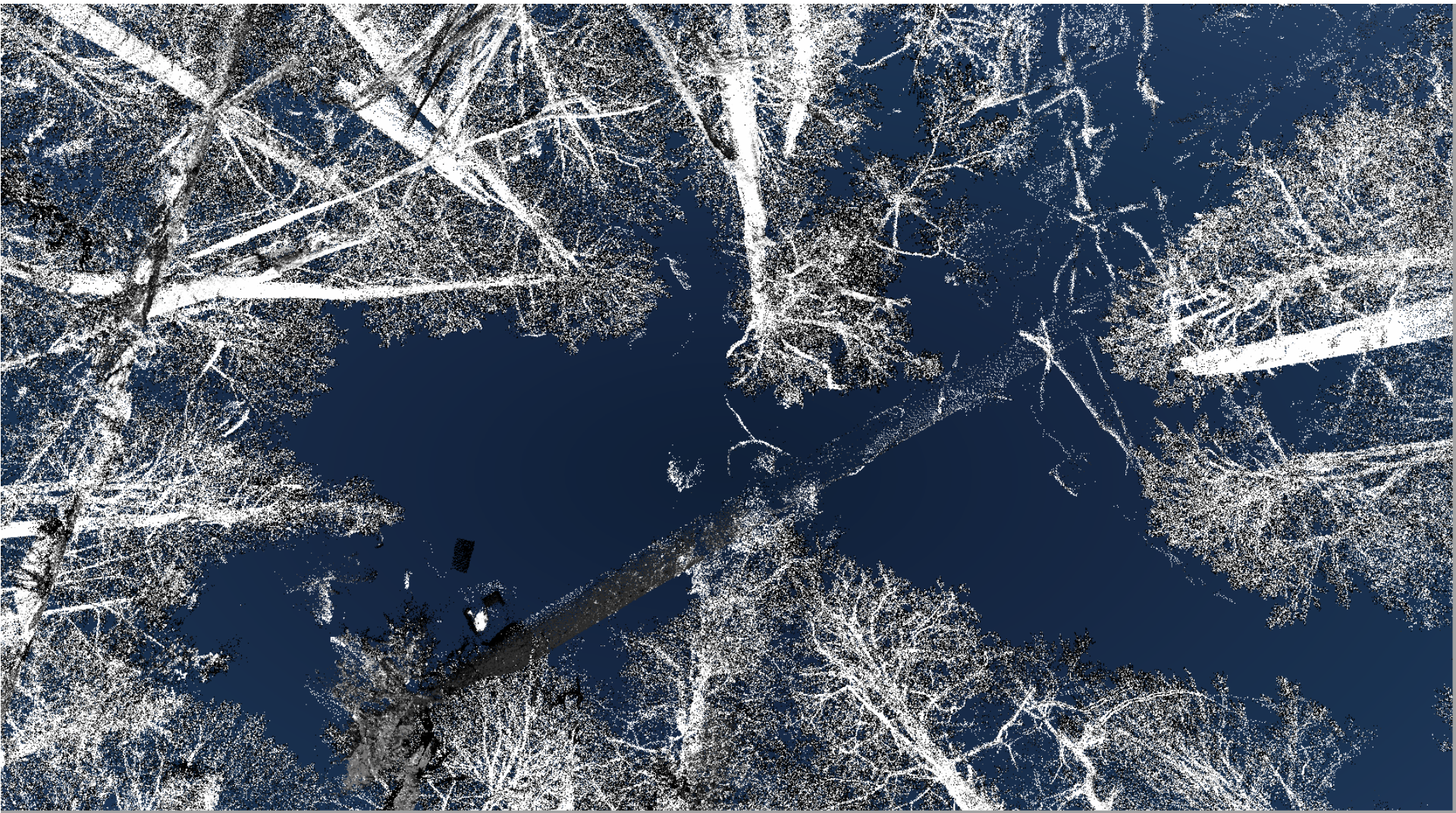
Král et al., LIDAR

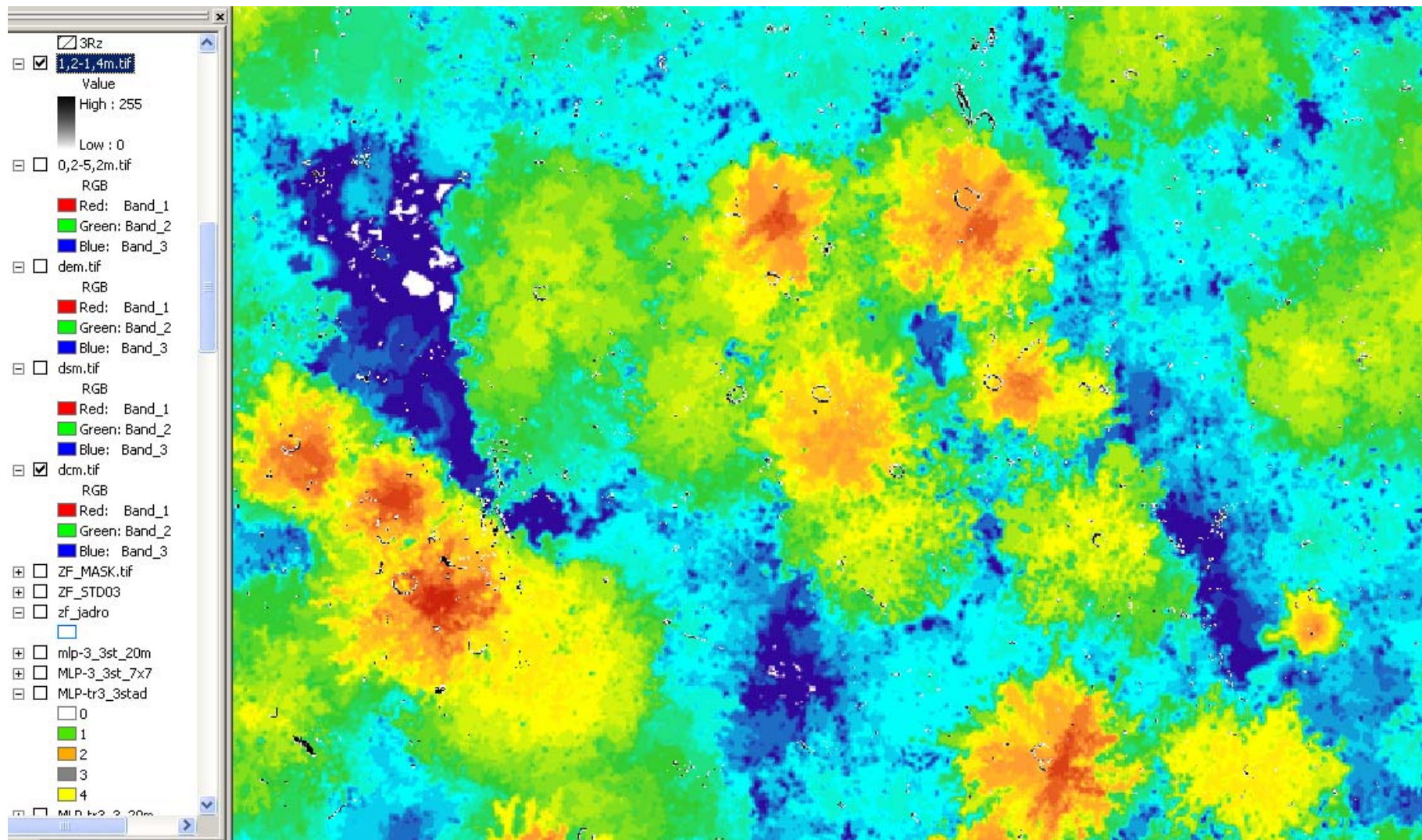
Foto a mračno bodů

Mračno bodů z pozemního laserového skenování

Žofín – hodnocení zápoje z pozemního laserového skenování

Opakované hodnocení gapů na základě mračen bodů?

^{210}Pb -datování (+ ^{137}Cs)

Princip a použití

Vhodné pro mladší sedimenty a širší spektrum materiálů oproti ^{14}C
(do ca 150 let)

^{210}Pb vzniká v atmosféře jako produkt rozpadu radonu unikajícího z podloží
(^{222}Rn)

^{137}Cs zejména po havárii v Černobylu a po testech jaderných zbraní.

Mobilita Cs v profilu (dle substrátu, spíše mechanický pohyb než rozpuštěné formy Cs)

Poločasy rozpadu:

^{210}Pb = 22,2 let

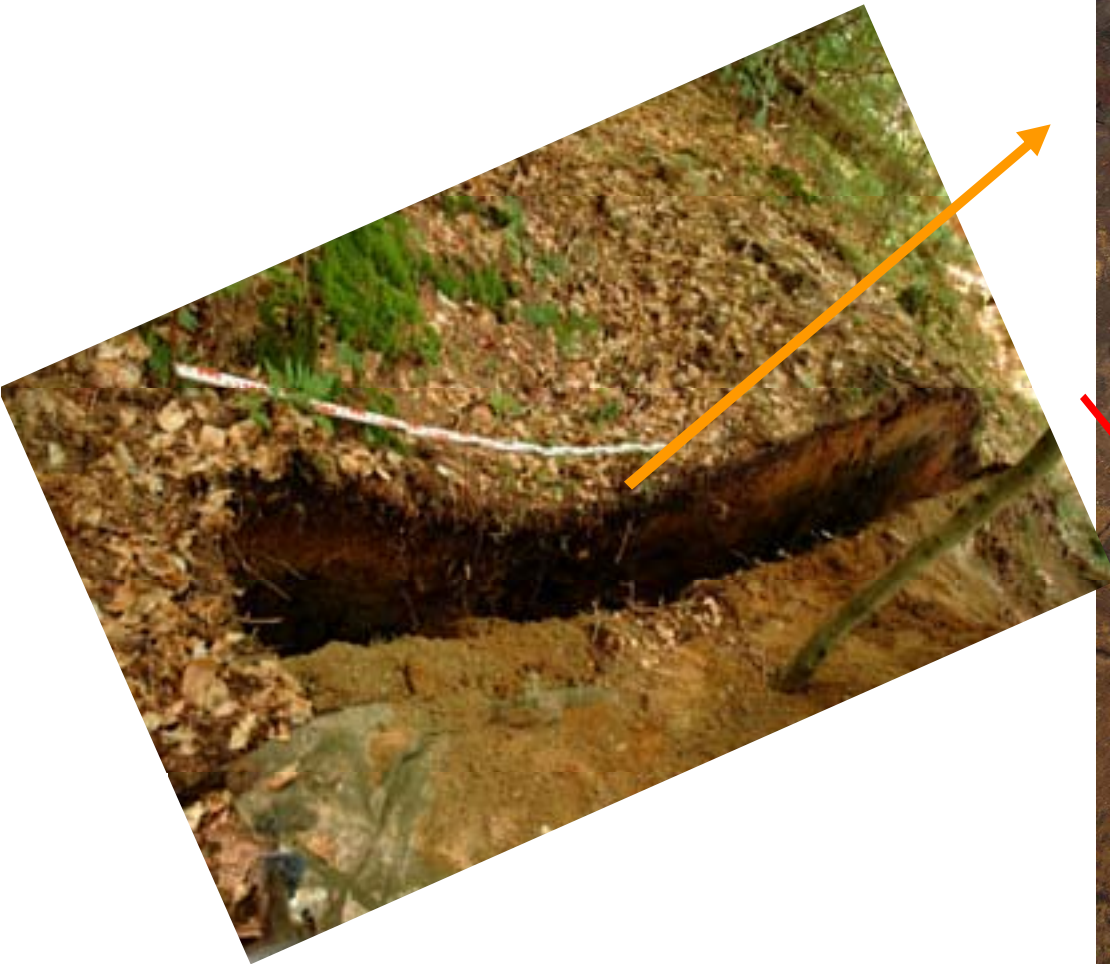
^{137}Cs = 30,17 let

^{226}Ra = 1602-1622 let

Žofínský prales

Datování vývrátů pomocí ^{210}Pb

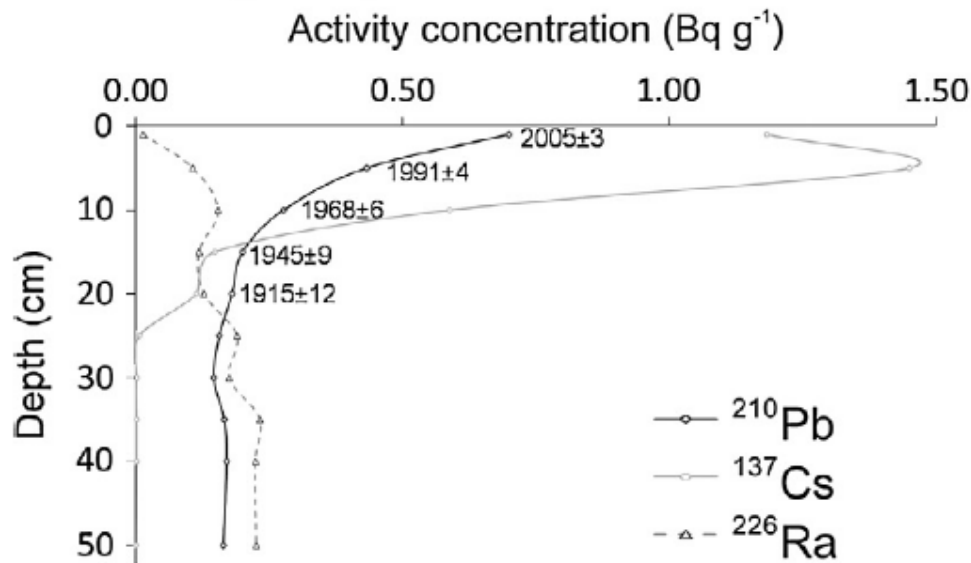

L, F - horizonty

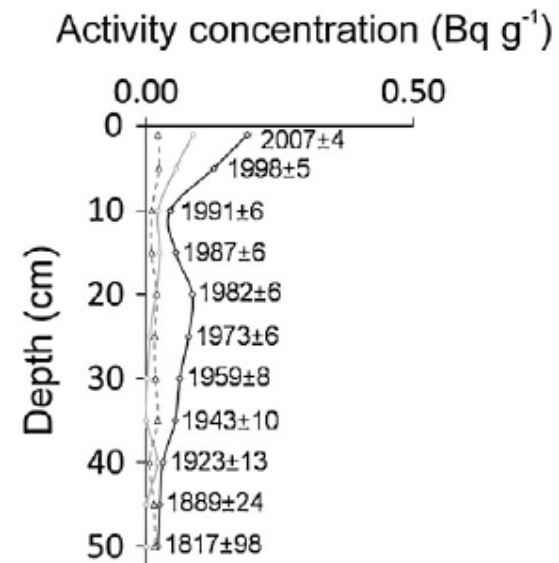

AMS ^{14}C dating,
partly decomposed
wood of clear
structure,
deciduous tree, **260**
 ± 30 BP

Zofin (granite)

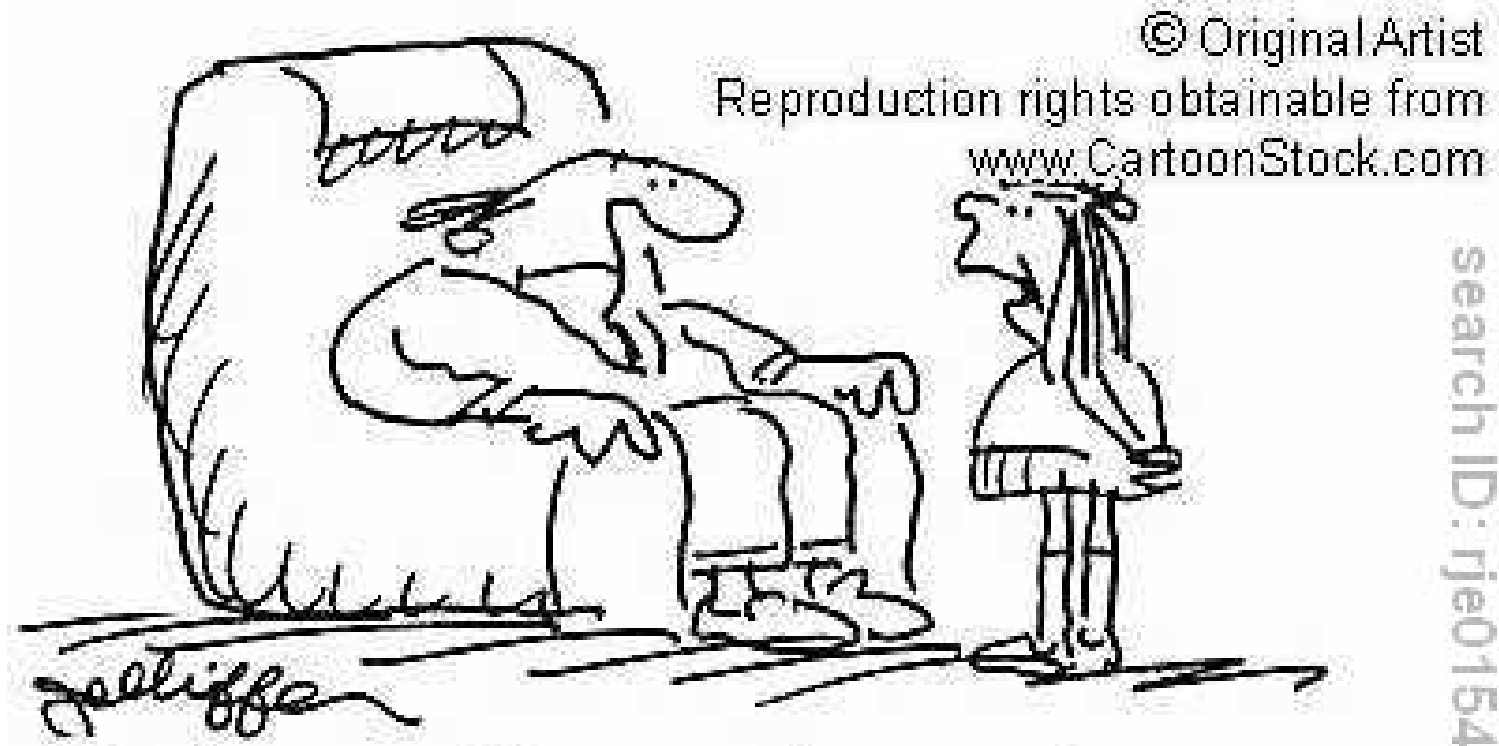

Upper Peninsula (outwash)

Pozn: support, Černobyl vs. USA, ^{137}Cs v Žofíně a na Šumavě

¹⁴C-datování

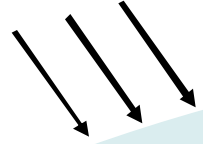

"Don't worry if you can't remember your age grandad, we'll get you carbon dated!"

Jak vzniká izotop ^{14}C a jak je zabudován do organismů

^{12}C se šesti protony a šesti neutrony v jádře – tvoří 98,9%.
 ^{13}C se šesti protony a sedmi neutrony v jádře, 1,1% případů.
 ^{14}C s osmi neutrony v jádře - jeden atom z 10^{12} atomů C

Kosmické záření

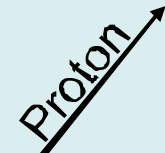

Svrchní atmosféra

Neutrony z
kosmického záření

Neutron

^{14}N

Neutron vyrazí jeden
proton z jádra ^{14}N a
zaujme jeho místo.

^{14}C

O

$^{14}\text{CO}_2$

Těla organismů

*Kde jsme již hovořili
o izotopech C?*

V jádře atomu se nachází 6 protonů a 8 neutronů a protože právě počet protonů určuje vlastnosti prvků, stává se z ^{14}N ^{14}C .

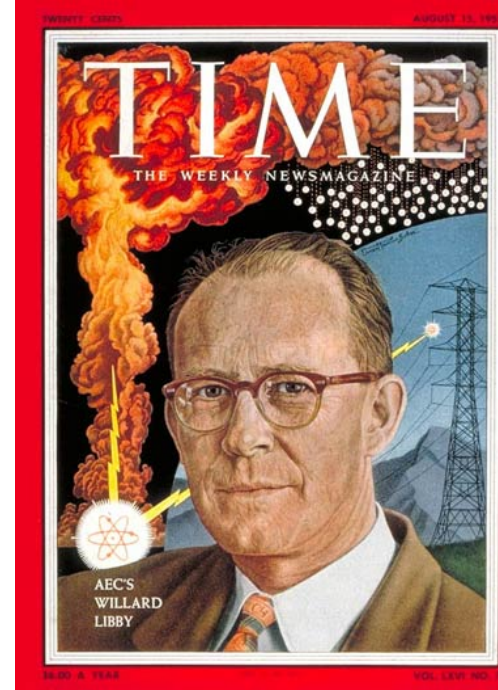
Willard F. Libby

1940 – objeven radioaktivní izotop se 14 nukleony v jádře –
 ^{14}C . **M. Kamen, S. Ruben**

Willard Libby učinil a experimentálně ověřil tvrzení: rostliny fotosyntézou zabudovávají do svých těl atomy C přítomné v molekulách atmosférického CO_2 . Součástí některých molekul je radioaktivní ^{14}C . Jakmile rostlina odumře, proces fotosyntézy ustane a to spustí „radioaktivní hodiny“. Radioaktivním rozpadem postupně ubývají jádra ^{14}C zabudovaná v tkáni.

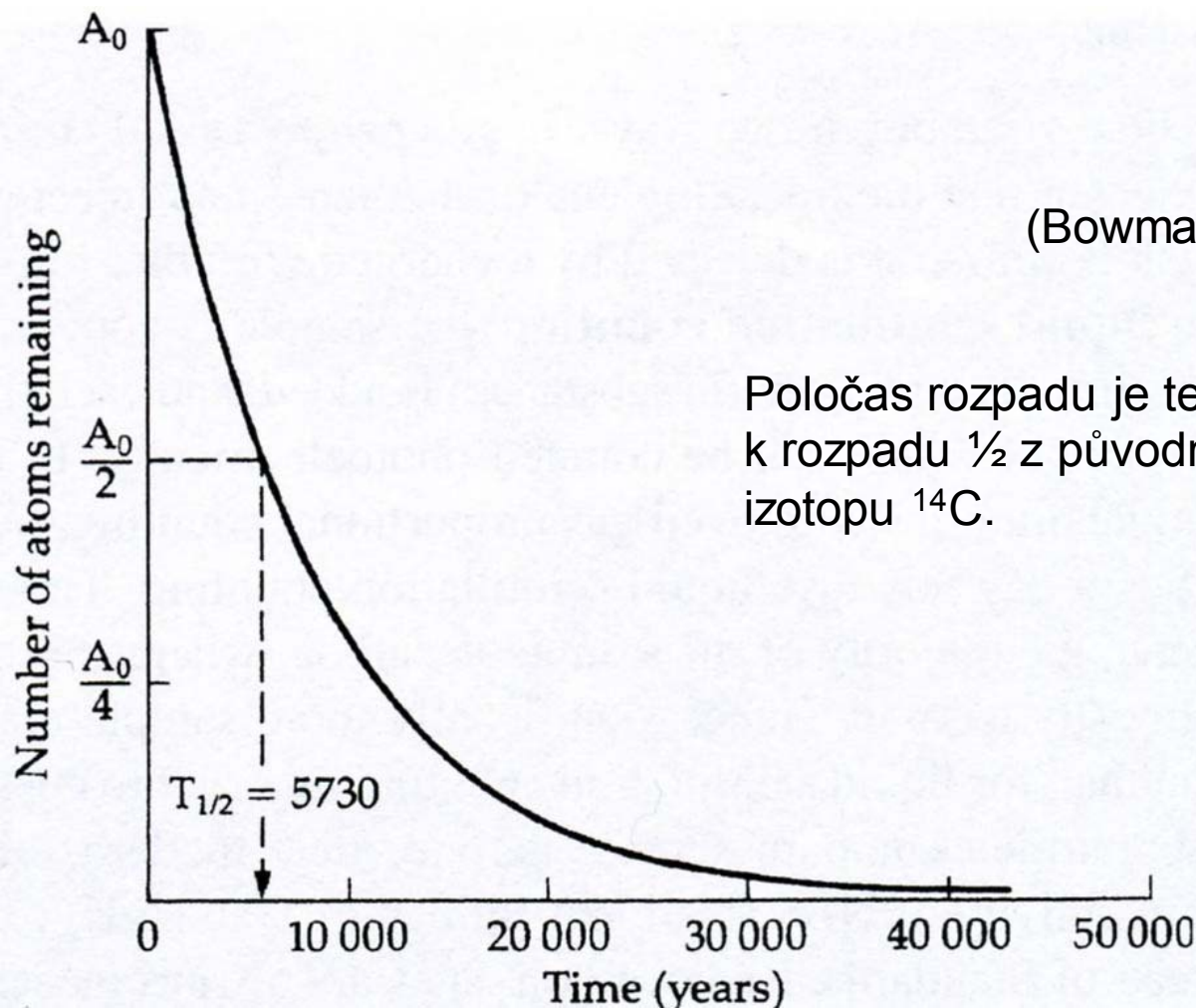
^{14}C má poločas rozpadu 5730 let
(dle původní práce Libbyho 5568 let).

1960 – Nobelova cena

Rozkladová křivka radiokarbonu je exponenciální, ne lineární. To znamená, že procento poklesu počtu atomů v dané jednotce času je konstantní. Proto po každém poločase rozpadu zůstane $\frac{1}{2}$ atomů.

Pokud je na začátku procesu rozkladu A_0 atomů radiokarbonu, po jednom poločase rozpadu zůstane $A_0/2$ atomů radiokarbonu, po 2 poločasech rozkladu zůstane $A_0/4$, po 3 poločasech $A_0/8$ apod.

(Bowman 1990 in Walker 2005)

Poločas rozpadu je tedy čas potřebný k rozpadu $\frac{1}{2}$ z původního množství atomů izotopu ^{14}C .

Výstup ^{14}C datování

1. Laboratoř zjistí aktivitu ^{14}C ve vzorku.
2. Konkrétní úroveň aktivity je přepočtena na dobu mezi současností a smrtí organismu.
3. „Současnost“ byla konvenčně stanovena na rok 1950. Hodnoty BP=before present=před rokem 1950
4. Kalibrace dat BP→BC, AD (Anno Domini – léta Páně)

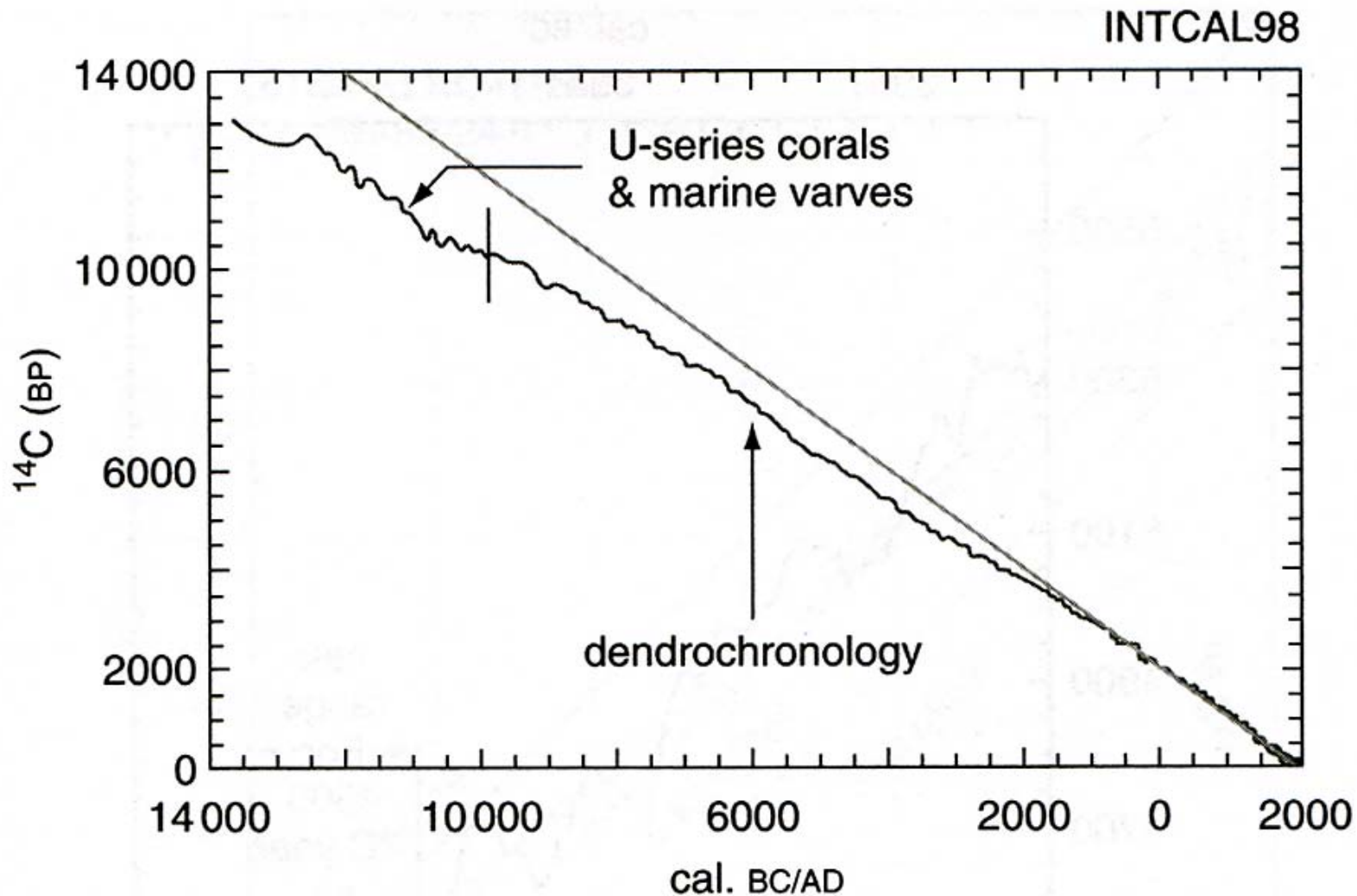
2583 ± 45 BP (P 1056)

Laboratoř (P=Philadephia)

- konvenční metoda
- AMS metoda (Accelerator Mass Spectrometry)

Kalibrace radiokarbonového data

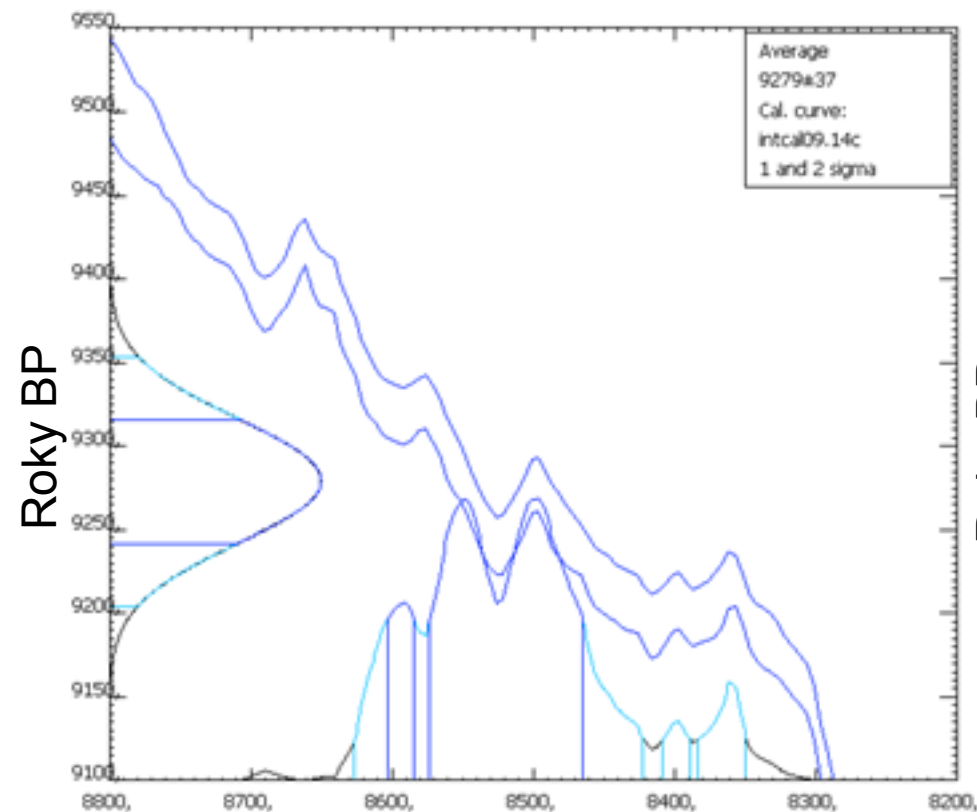
Recentní porovnání ^{14}C dat a dat z korálových útesů (u Barbadosu) pomohlo k tvorbě kalibrační křivky v rozmezí 9000-40 000 BP.

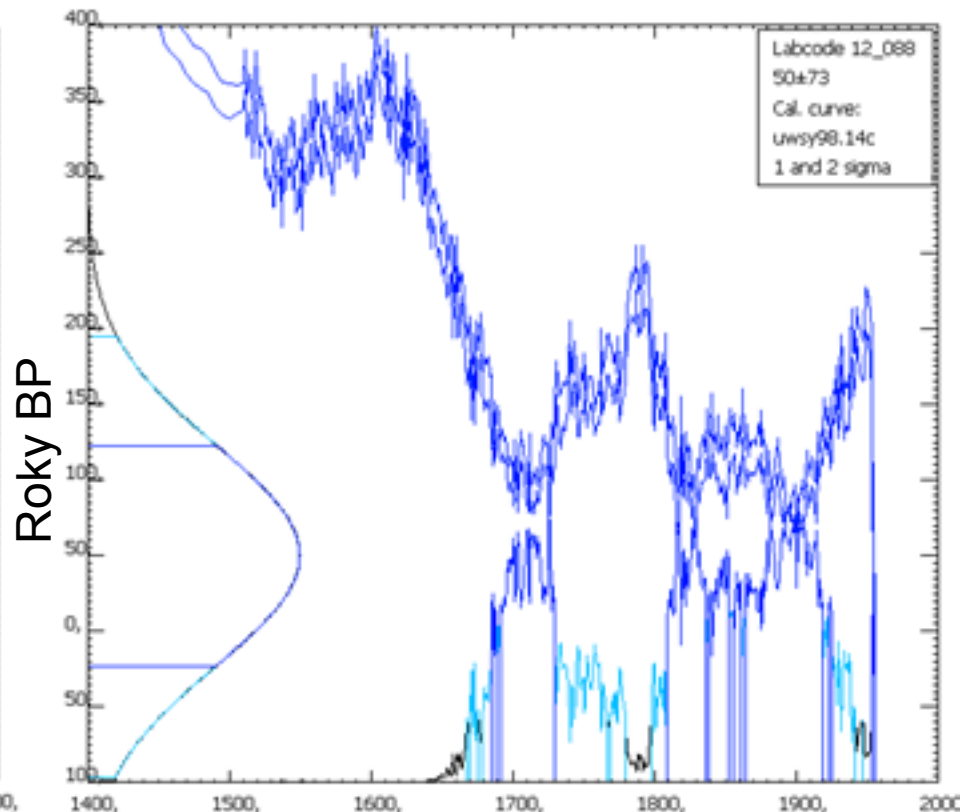
Radiokarbonové versus kalibrované stáří

9279±37 BP

50±73 BP

Roky př.n.l.

Roky n.l.

Zdroje chyb a limity radiokarbonového datování

Předpoklady metody:

- Poměr $^{14}\text{C}/^{12}\text{C}$ v rezervoárech C je v čase konstantní (již Libbyho chybný předpoklad)
- Kompletní a rychlé míšení ^{14}C v rezervoárech
- Poměr mezi ostatními izotopy $^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$ je ve vzorcích neměnný a od smrti organismu se mění pouze ^{14}C .
- Poločas rozpadu ^{14}C je přesně znám

Měření aktivity ^{14}C ve vzorku je postiženo statistickou chybou (zavedena standardní odchylka, např. 1500 ± 30 let BP)

Minimální velikost vzorku u konvenční metody (5)-200g C (podle materiálu, nejvíce u kostí), u AMS (Accelerator Mass Spectrometry) v řádu mg C

Kontaminace vzorků - před vzorkováním
- po vzorkování (při skladování, analyzování aj.)

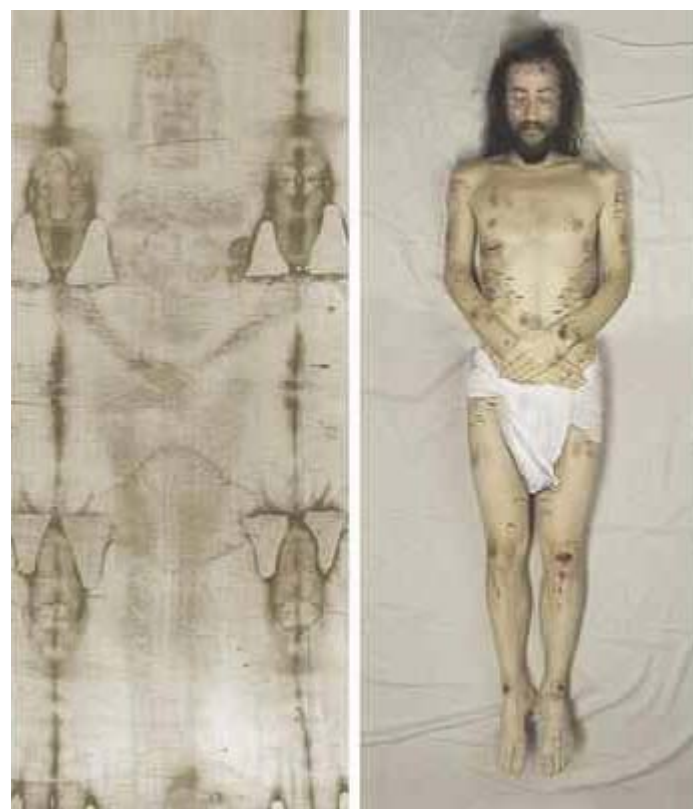
Např. přidání 1% recentního C k 17000 let starému vzorku sníží jeho věk o 600 let, u 34000 let starého vzorku o 4000 let.

Musím vědět, jaký C datuji!

Příklady radiokarbonové datování

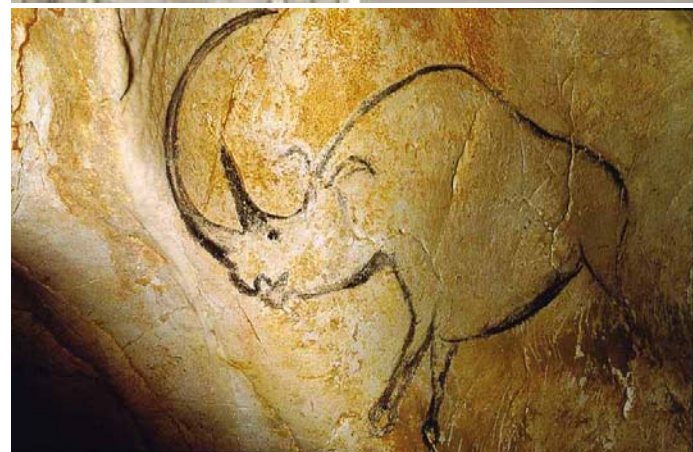
Turínské plátno

(1988). Laboratoře v Oxfordu, Curychu a arizonském Tucsonu se shodly, že plátno ve skutečnosti nenese otisk Kristovy tváře, ale že je padělkem z doby mezi lety 1260 a 1390. Pak názory, že vzorky nebyly z původního Inu, ale ze středověké záplaty.

Pravěké malby na stěnách

Chauvetova jeskyně (Francie)
Stáří maleb 30-32 tis. let

Radiokarbonové datování vývrátů, Michigan

- Vyvrácený strom
- Subfossilní horizonty
- Depresní „trychtýř“
- ...

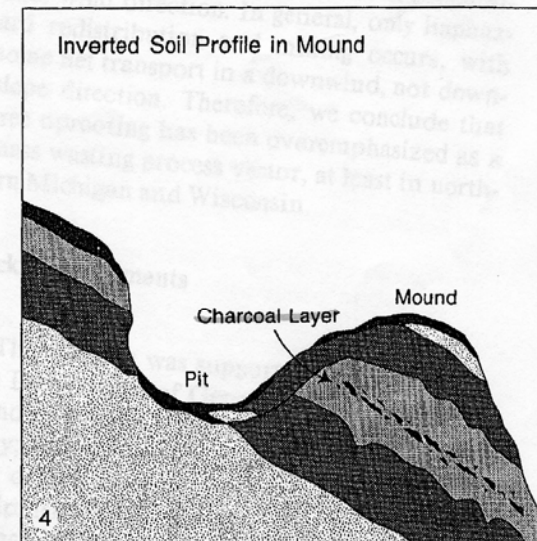
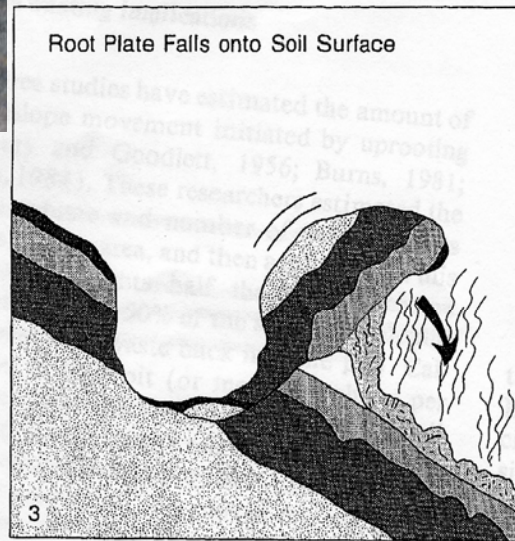
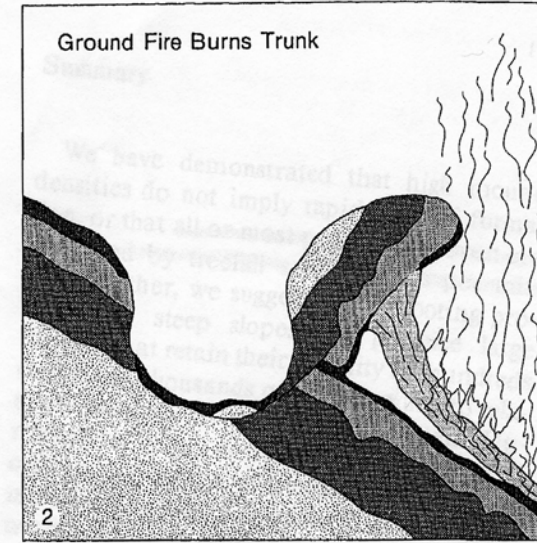
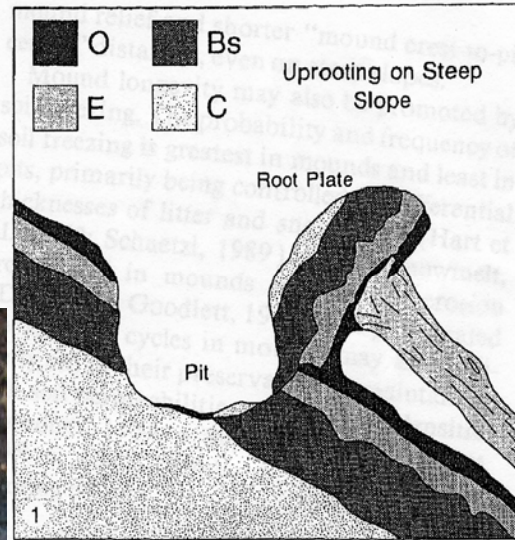
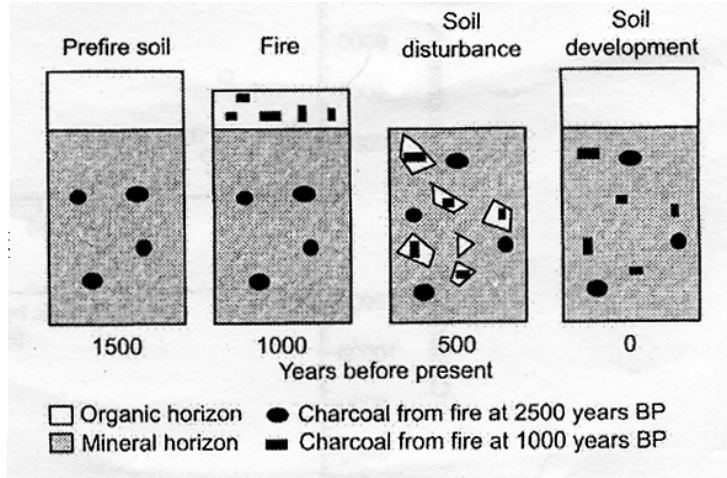

Fig. 4. Diagrammatic representation of uprooting on a steep slope, leading to profile inversion. Fire, subsequent to the uprooting event, is necessary for this process to occur.

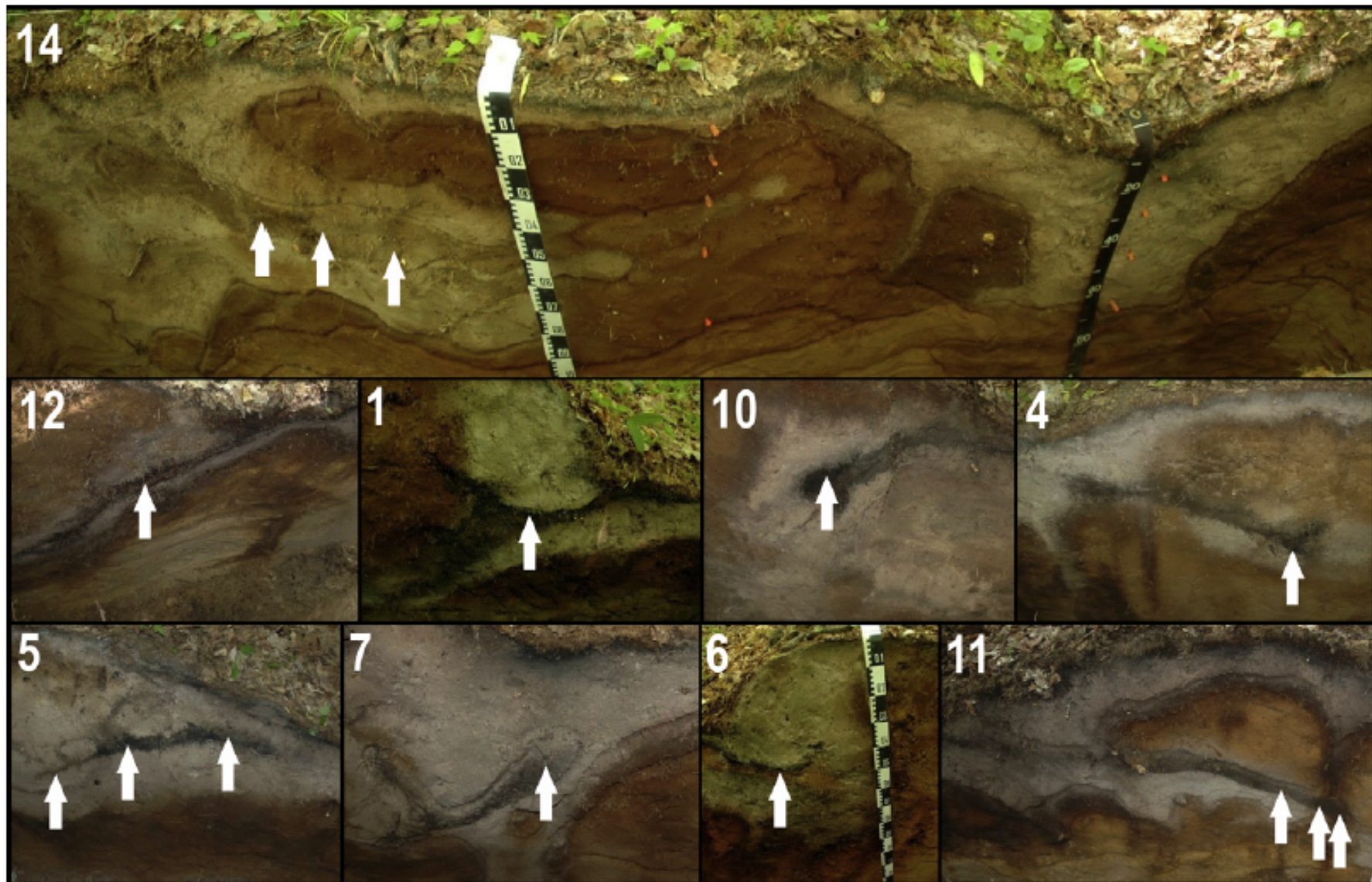

Gavin (2003)

Schaetzl et Folmer (1990)

Čas

Table 2

Radiocarbon ages of samples from treethrow pit-mounds in Michigan. Treethrow features are ordered according to age; upper-real or maximum-limiting ages nearby to real ages of disturbance event are accentuated. Dates in bold are the closest to the real age of tree-uprooting event.

Treethrow pit-mound pair	Type of buried material dated	Type of material	Depth (cm)	Age ¹⁴ C BP (year)	Calibrated date (95% probability, year)	Median (weighted) of calibration age (year AD/BC)
12	Tree trunk	Wood, deciduous tree, without bark	61	85 ± 30 BP	1688–1730 AD (25.6%), 1809–1927 AD (69.8%)	1844 AD
2	Tree trunk	Wood without bark, coniferous tree	47	90 ± 30 BP	1684–1733 AD (26.5%), 1807–1929 AD (68.9%)	1842 AD
10	Tree trunk	Wood without bark	24	0 ± 73 BP ^a	1680–1766 AD (28.0%), 1799–1939 AD (65.0%)	1840 AD
	Tree trunk	Burnt wood without bark, <i>Abies</i> sp.	30	140 ± 30 BP	1669–1781 AD (43.0%), 1798–1891 AD (36.8%), 1908–1945 AD (15.6%)	1809 AD
1	Tree trunk	Wood without bark	35	50 ± 73 BP ^a	1679–1767 AD (30.0%), 1798–1942 AD (61.0%)	1832 AD
6	Tree trunk	Wood without bark, deciduous tree	28	260 ± 30 BP	1520–1593 AD (27.8%), 1619–1670 AD (52.8%), 1780–1800 AD (12.6%), 1943–1954 AD (2.2%)	1647 AD
8	Tree trunk or A-horizon	Charcoal without bark, coniferous tree	23	930 ± 30 BP	1025–1169 AD (95.4%)	1099 AD
	Tree trunk or A-horizon	Charcoal of bark	35	5310 ± 40 BP	4258–4039 BC (93.4%), 4016–4000 BC (2.0%)	4139 BC
9	A-horizon	Charcoal, amorphous, without bark	40	1095 ± 35 BP	887–1017 AD (95.4%)	948 AD
	A-horizon	Charcoal without bark, coniferous tree	28	3875 ± 35 BP	2468–2278 BC (89.3%), 2251–2229 BC (4.3%), 2221–2210 BC (1.7%)	2365 BC
	A-horizon	Charcoal without bark, <i>Taxus</i> sp.	40	4170 ± 40 BP	2886–2831 BC (20.6%), 2822–2630 BC (74.8%)	2761 BC
5	Tree trunk or A-horizon	Charcoal, amorphous, without bark	35	1755 ± 30 BP	176–190 AD (1.2%), 212–387 AD (94.2%)	291 AD
	Tree trunk or A-horizon	Charcoal, amorphous, without bark	55	6360 ± 50 BP	5470–5289 BC (85.1%), 5271–5225 BC (10.3%)	5349 BC
	Tree trunk or A-horizon	Charcoal of bark	20	6460 ± 40 BP	5485–5339 BC (95.4%)	5421 BC
11	Tree trunk	Charcoal without bark, <i>Populus</i> sp.	62	3600 ± 30 BP	2032–1887 BC (95.4%)	1957 BC
	Tree trunk	Charcoal, amorphous, without bark	45	3820 ± 30 BP	2454–2446 BC (0.6%), 2435–2420 BC (1.5%), 2405–2378 BC (3.8%), 2350–2194 BC (84.0%), 2177–2144 BC (5.5%)	2260 BC
4	Tree trunk	Charcoal of <i>Pinus</i> sp., without bark	60	3750 ± 30 BP	2282–2249 BC (8.2%), 2231–2116 BC (66.0%), 2100–2038 BC (21.2%)	2163 BC
14	Probably tree trunk	Charcoal without bark, coniferous tree	55	4480 ± 35 BP	3342–3086 BC (89.2%), 3062–3029 BC (6.2%)	3217 BC
	Probably tree trunk	Charcoal of bark	45	4660 ± 35 BP	3621–3610 BC (2.0%), 3521–3363 BC (93.4%)	3453 BC
	A-horizon	Charcoal of bark, amorphous	45	7210 ± 40 BP	6210–6136 BC (20.0%), 6121–6006 BC (75.4%)	6067 BC
13	Tree trunk	Charcoal of bark, coniferous tree	50	4550 ± 50 BP	3496–3461 BC (4.3%), 3376–3092 BC (91.1%)	3225 BC
7	Tree trunk	Charcoal without bark	37	4985 ± 35 BP	3936–3873 BC (14.6%), 3809–3691 BC (77.4%), 3686–3661 BC (3.4%)	3759 BC
3	Probably tree trunk	Charcoal, amorphous, without bark	30	5260 ± 30 BP	4229–4198 BC (13.5%), 4172–4089 BC (31.6%), 4084–3984 BC (50.4%)	4077 BC
	Probably tree trunk	Charcoal of <i>Pinus</i> sp., without bark	20	5265 ± 30 BP	4230–4197 BC (15.0%), 4174–3987 BC (80.4%)	4101 BC
	Probably tree trunk	Charcoal, amorphous, without bark	25	5340 ± 40 BP	4322–4292 BC (6.8%), 4266–4047 BC (88.6%)	4171 BC

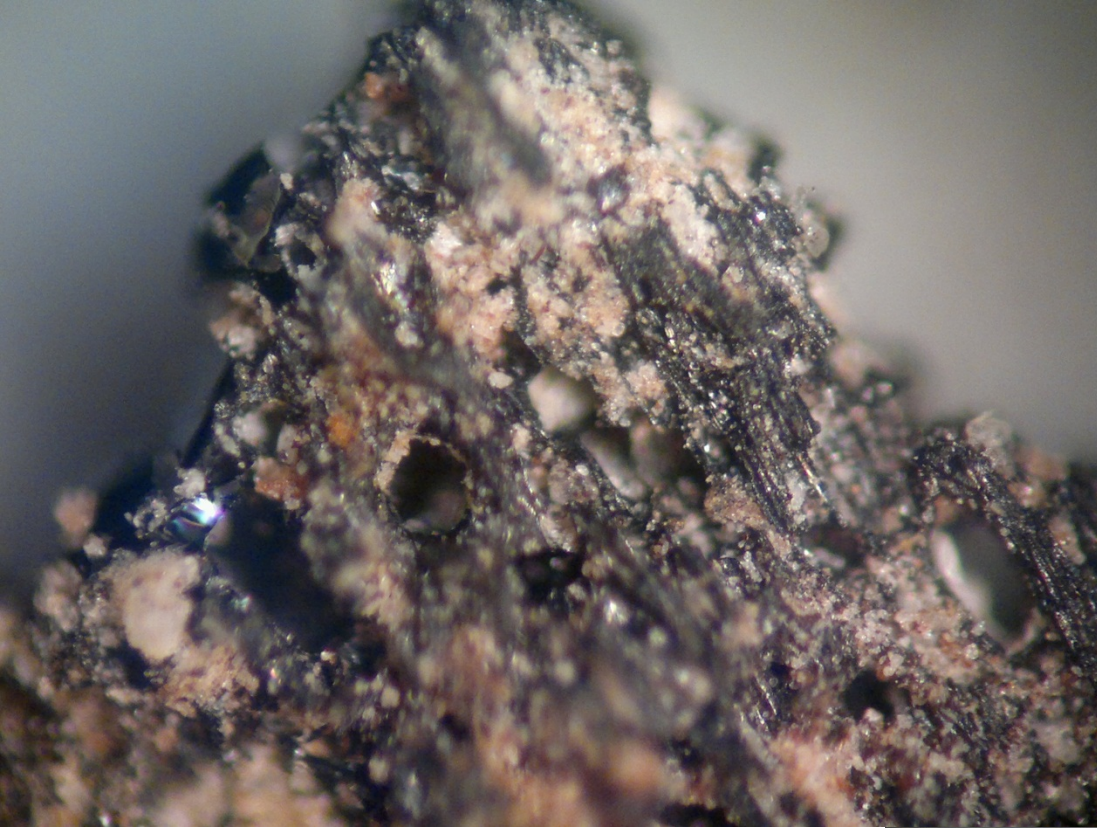
^a Conventional dating.

Výstup datování

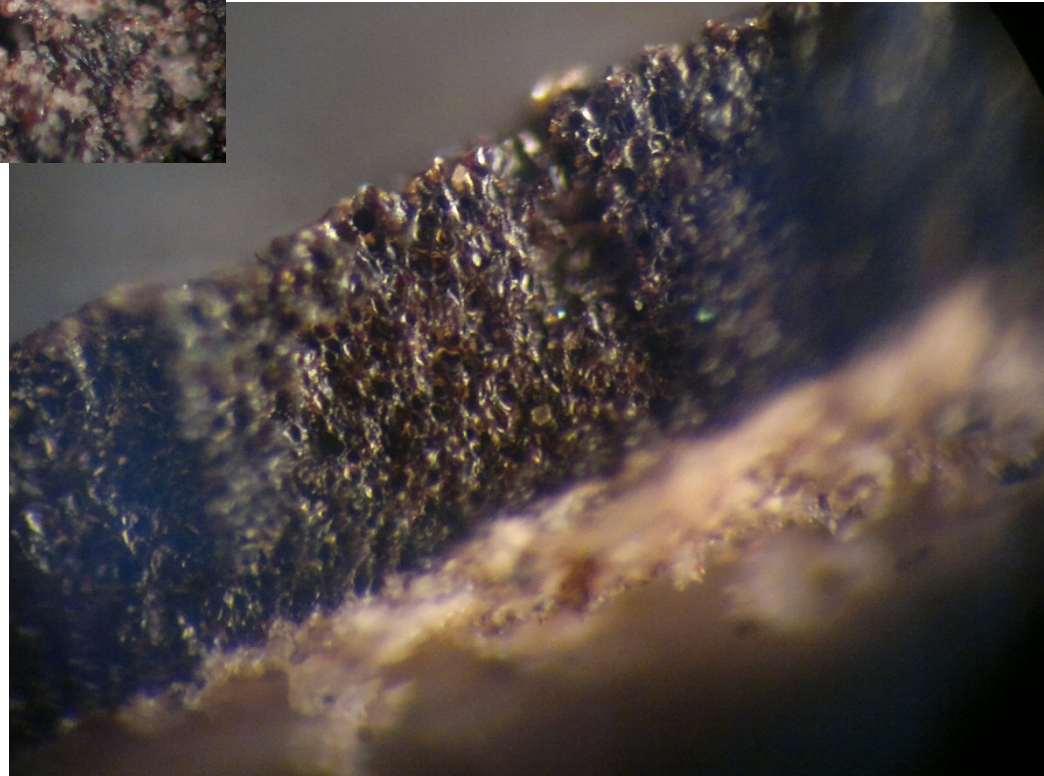
Maximální vs. reálné stáří

Kontaminace

Kmen vs. fA-horizont

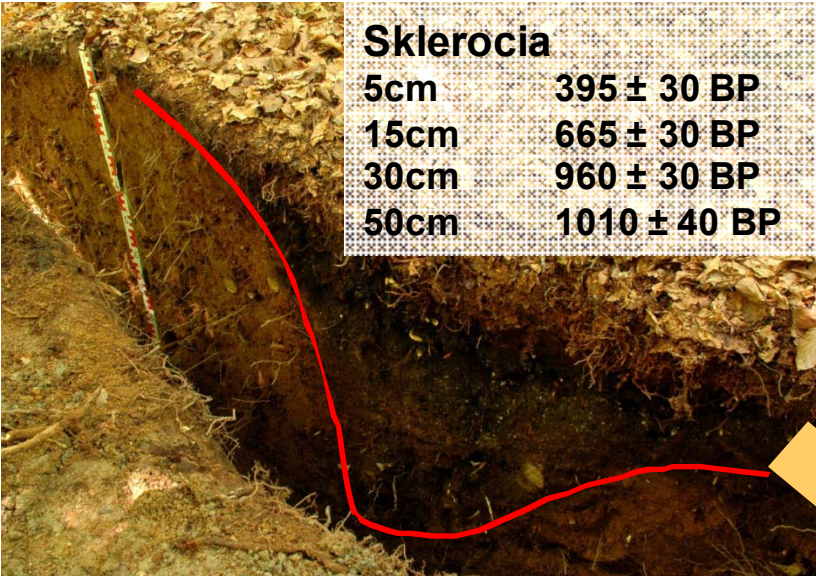

Zuhelnatělá pokožka
kořenů
Uhlíky dřeva apod.

Žofínský prales

Nelze využít logiku z Michiganu – jiné procesy
 Chybí semena rostlin aj.
 Kontaminace z okolí

Uhlíky – maximální stáří události
 Sklerocia – minimální stáří události
 Kontaminace, pedoturbace

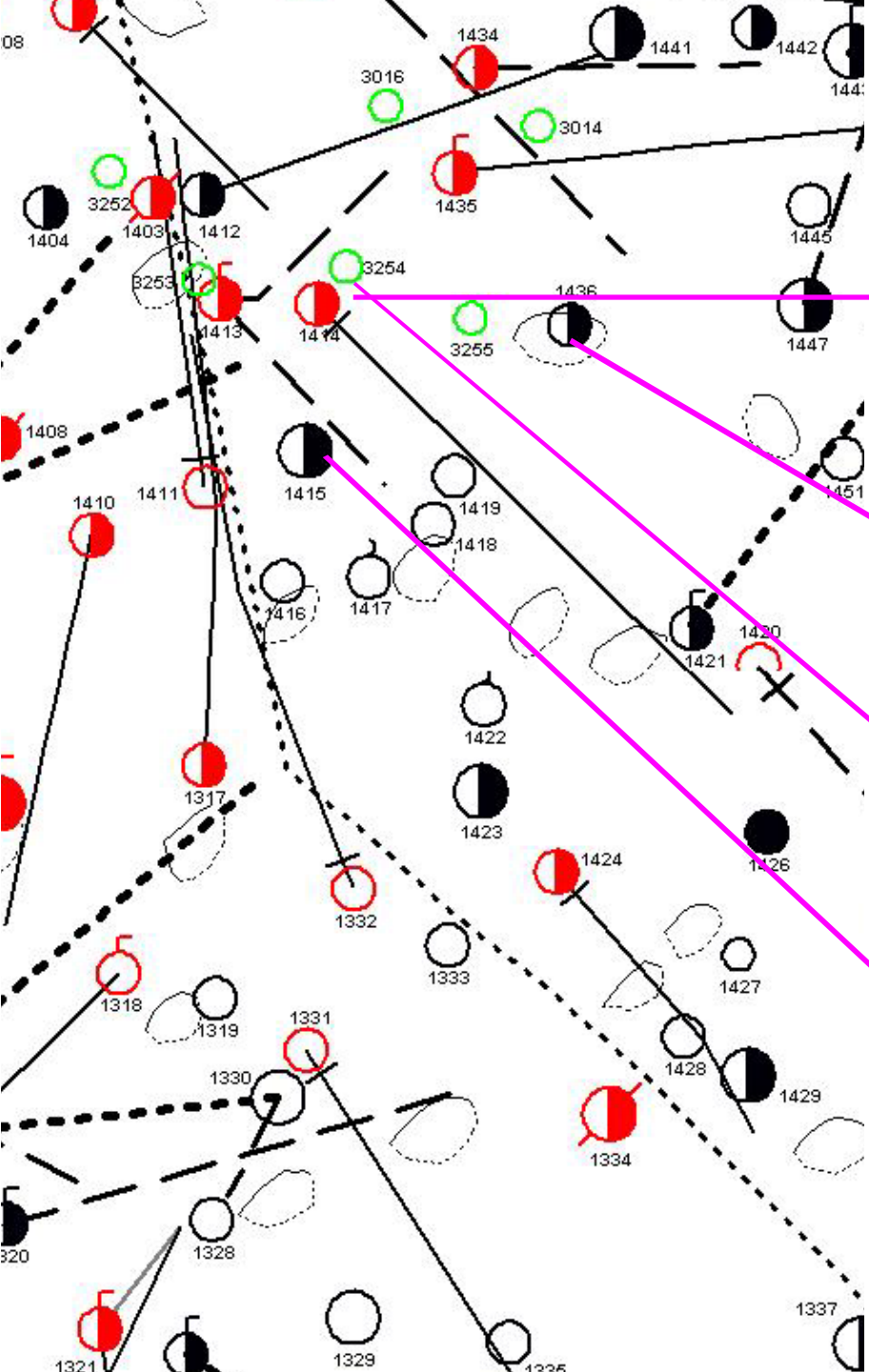
Treethrow pit-mound pair	Minimal age by dendrochronology (year)	Type of material	Depth (cm)	Age ¹⁴ C BP (year)	Calibrated date (95% probability, year)	Median (weighted) of calibration age (year AD/BC)
3	370	Fungal sclerotia	5	395 ± 30 BP	1439–1523 AD (73.2%), 1573–1628 (22.2%)	1483 AD
		Fungal sclerotia	15	665 ± 30 BP	1276–1321 AD (49.9), 1350–1392 AD (45.5)	1318 AD
		Fungal sclerotia	30	960 ± 30 BP	1021–1155 AD (95.4%)	1095 AD
		Fungal sclerotia	50	1010 ± 40 BP	900–918 AD (2.7%), 966–1155 AD (92.7%)	1021 AD
		Charcoal without bark	80	5620 ± 70 BP	4616–4337 BC (95.0%)	4455 BC

Dendrochronologické metody

(podrobně viz následující přednáška)

Typy vrтанých stromů

**Vyvrácený jedinec =
hledaná disturbanční
událost**

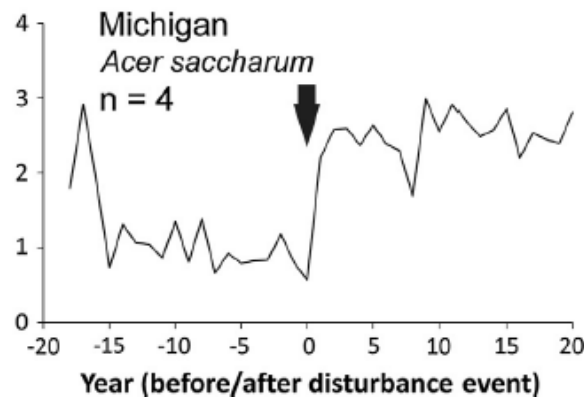
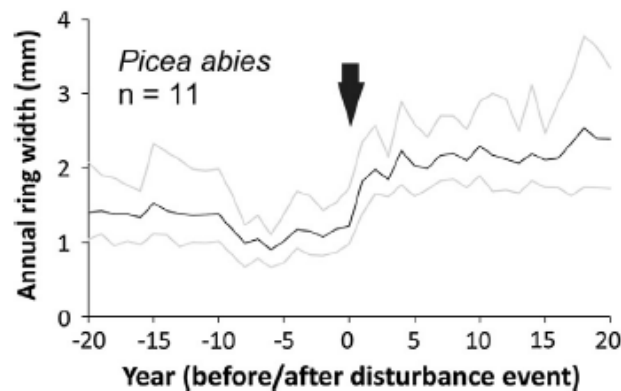
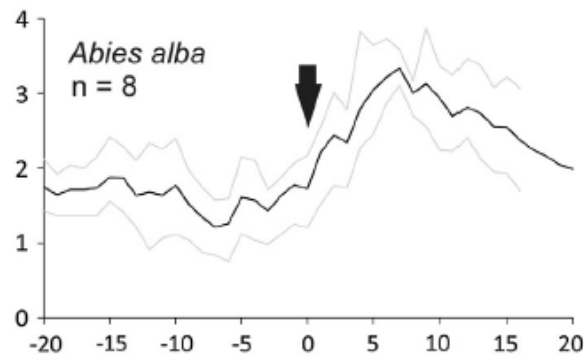
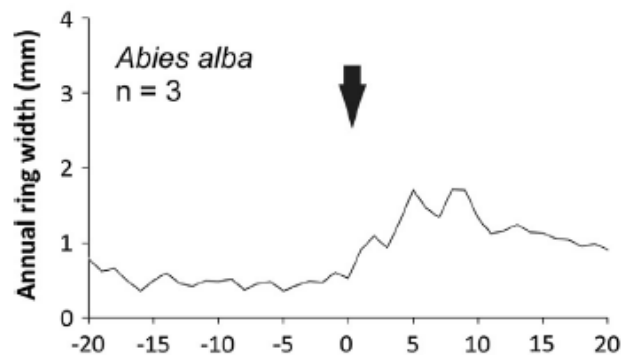
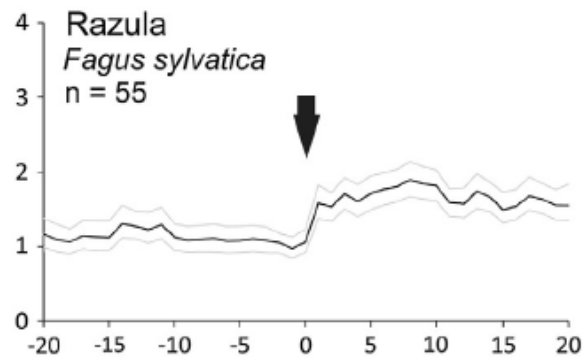
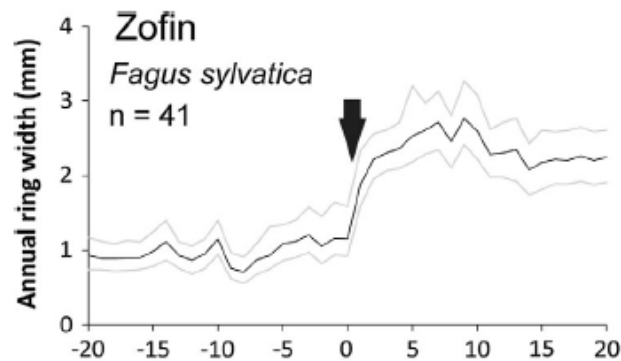
**Jedinec nově rostoucí na
vývratu = minimální věk**

**Jedinec v gapu =
minimální věk**

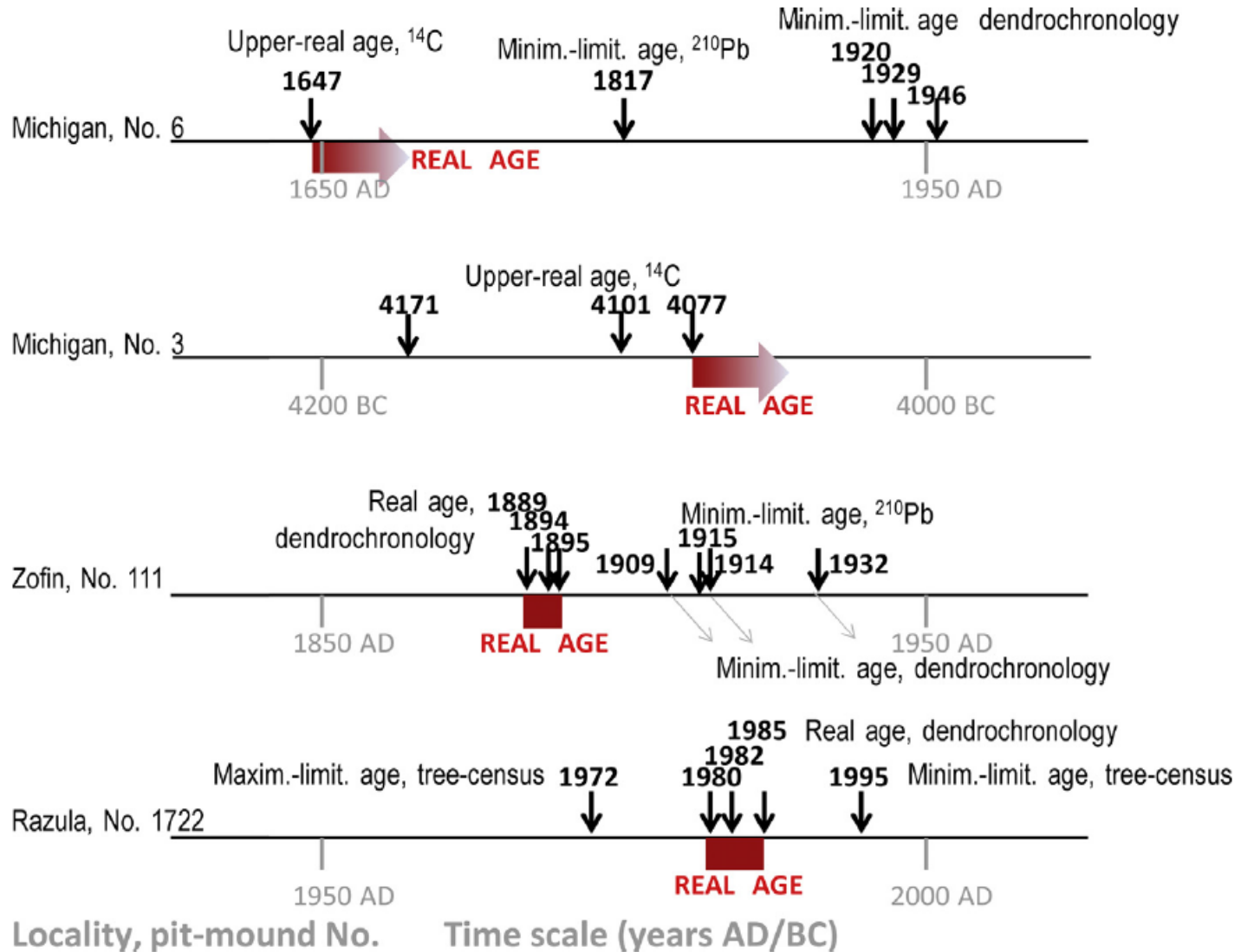
**Jedinec, který bočně
reagoval na pád stromu =
datum události**

+ možnost porovnání letokruhové křivky
vyvráceného stromu s ostatními

Druhově a lokálně specifická reakce stromů

Křížové datování

Nepřímé datování vývratů

Vývoj vlastností vývratů – vývoj
půdních horizontů,
dekompozice vyvrácených
kmenů, vývoj tvaru vývratu

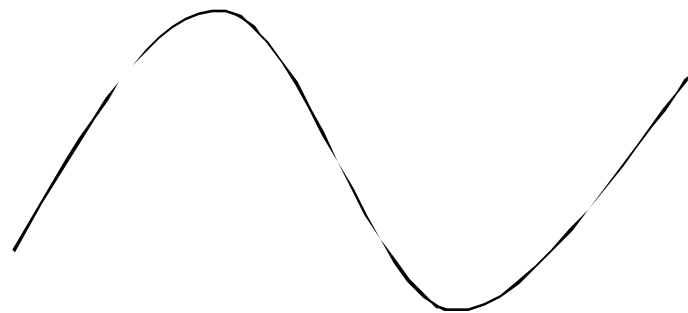
**Obnažení
chůdových kořenů**

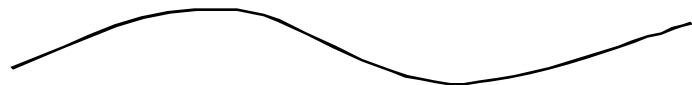
Vývoj tvaru vývratu

Stáří 22 let

Stáří > 1400 let

Paleoekologická data

Pyl

Makrozbytky

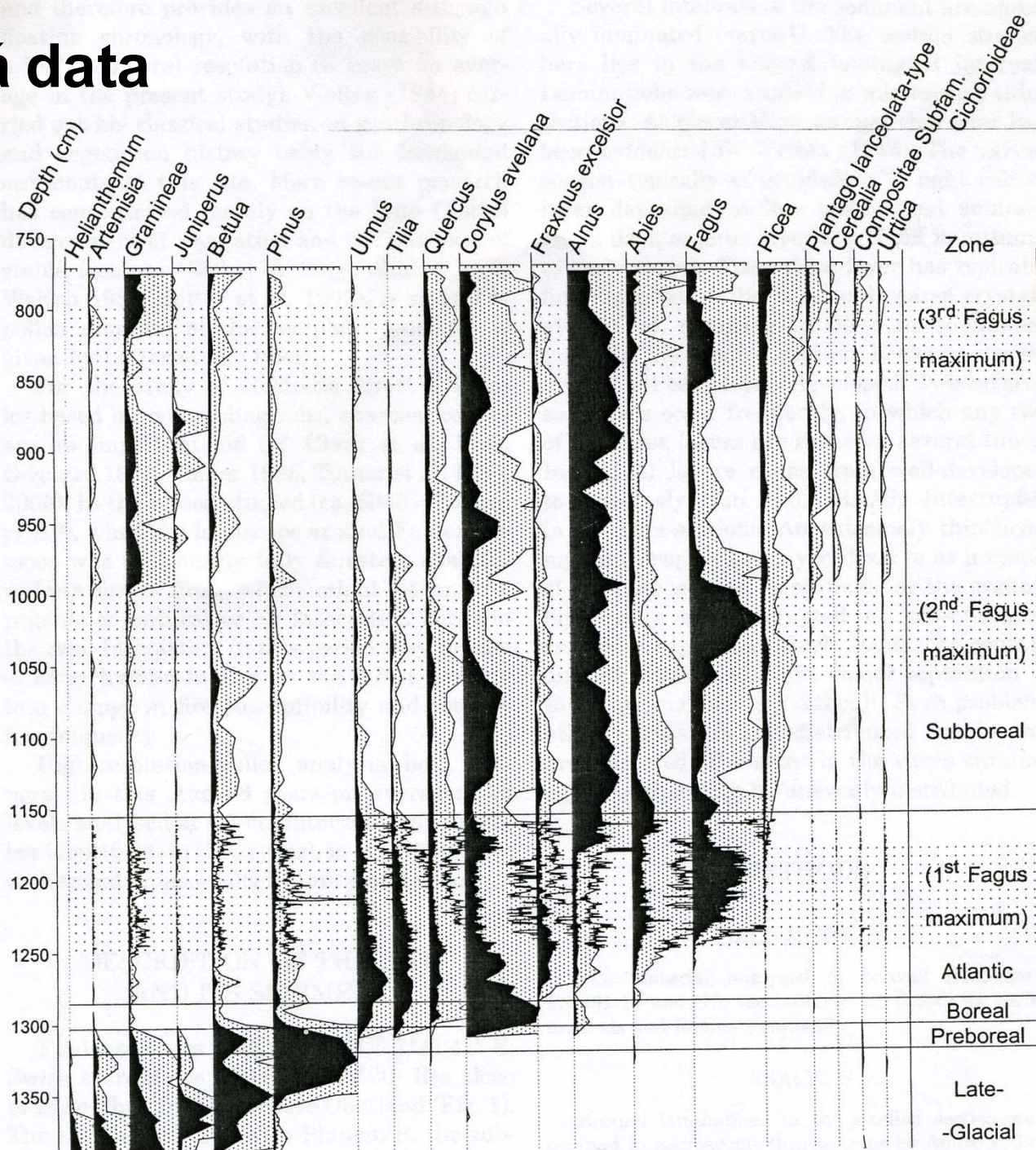
Fytolity

Šneci

Půdy

+ ^{14}C

Disturbanční režim
jedlobukových porostů –
Alpy
Knaap et. al. (2004)

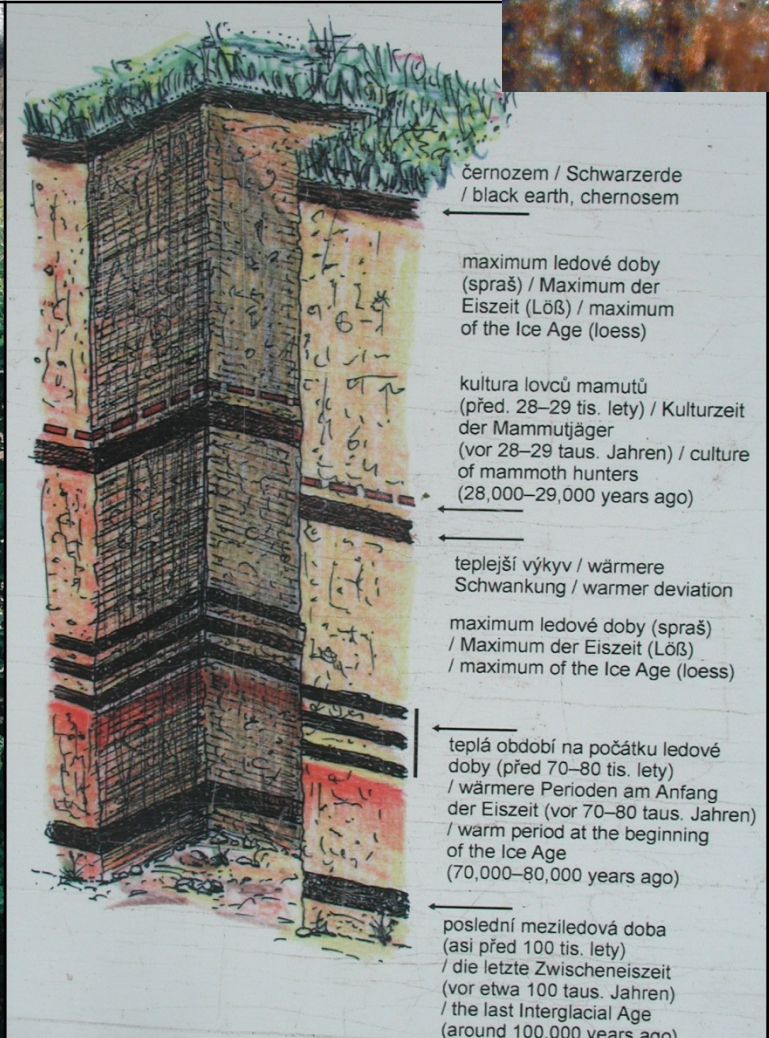
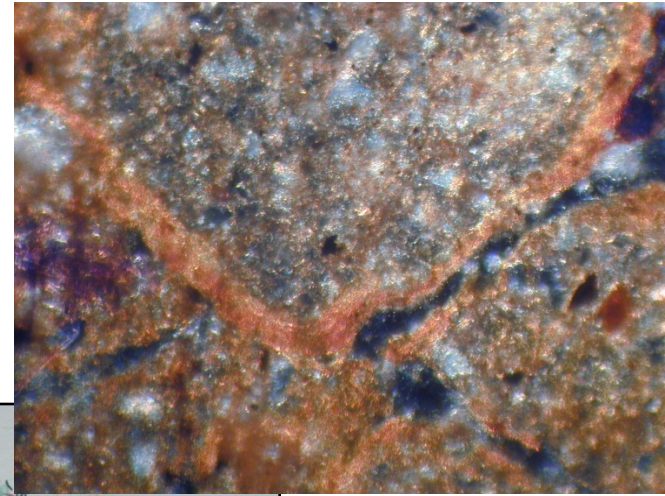

Pozn: přesnost vs. šířka sedimentu

Pedologie a paleopedologie

Půdní komplexy, mikromorfologie půd

Dolní Věstonice

Mikromorfologie
půd

Opticky stimulovaná luminiscence

I staré vzorky (>40000 let)

Odběr po tmě

Datování zrn křemene (běžný vzorek)

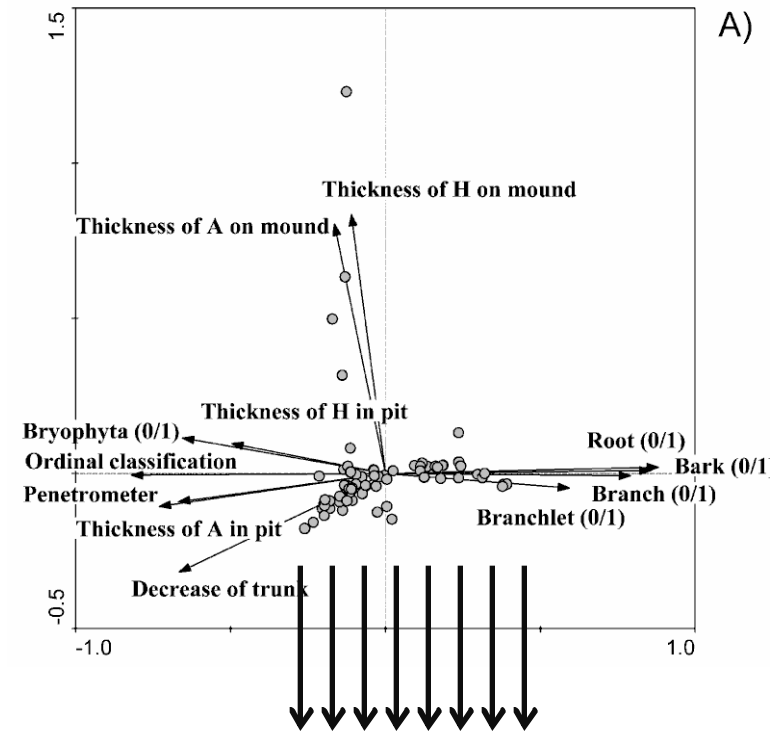
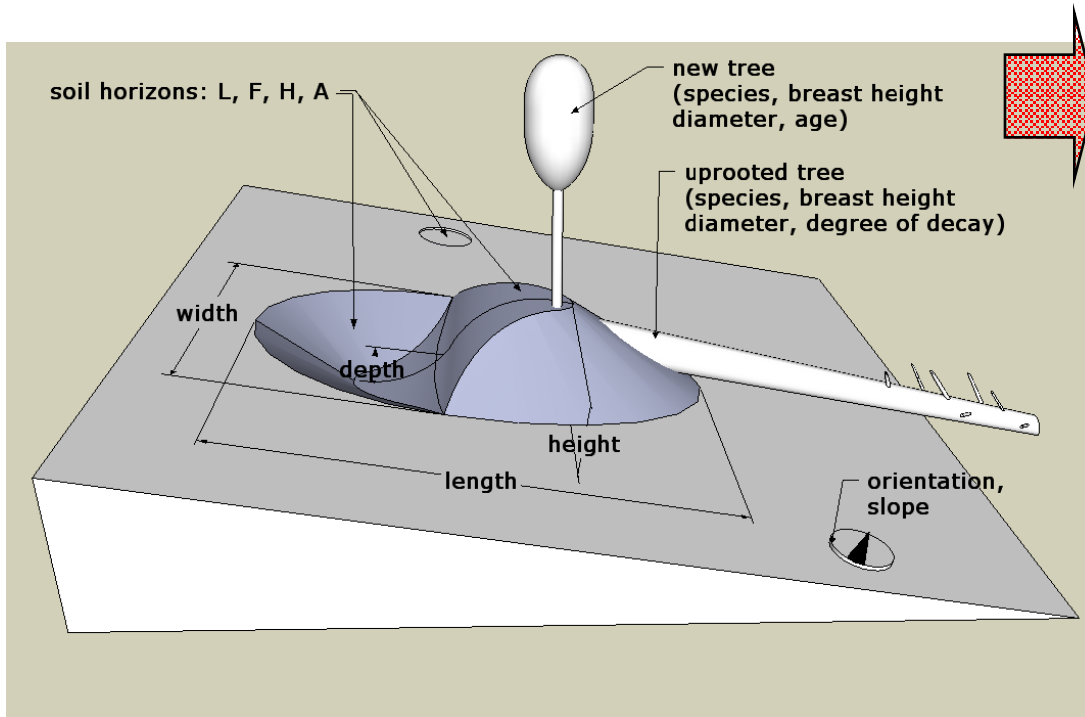
Radioaktivní záření v datovaném materiálu uvolňuje elektrony z jeho struktury, ty se hromadí v místech poruch krystalické mřížky. Ozářením viditelným světlem se elektrony vracejí zpět do elektronových obalů. Přitom se uvolňuje energie ve viditelné oblasti spektra - materiál tedy světélkuje. Čím déle je zkoumaný materiál vystaven radioaktivnímu záření, tím více elektronů se stačí uvolnit a tím mohutnější je pak efekt luminiscence. Jednoduše řečeno, čím je materiál starší (čím delší čas uplynul od posledního zahřátí či ozáření), tím více se mezitím stačil "nabít".

Pozn: termoluminiscence – datování keramiky, rozpálení peci, měření vyzařování a datace času mezi 1. a 2. vypálením.

KOnec

Datování jednotlivých vývrátů v NPR Razula

Randomizovaný výběr vývrátů pro datování na základě jejich vnějších vlastností

Datuji